

บทที่ 2

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวัฒนธรรมการบริโภคของวัยรุ่นในสังคมเมืองเชียงใหม่ ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องสำหรับใช้เป็นแนวทางในการกำหนดกรอบแนวคิด และประเด็นการศึกษา ดังต่อไปนี้

1. แนวคิดการเรียนรู้
2. แนวคิดอิทธิพลของกลุ่ม
3. แนวคิดการเรียนรู้วัฒนธรรมการบริโภค
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดการเรียนรู้

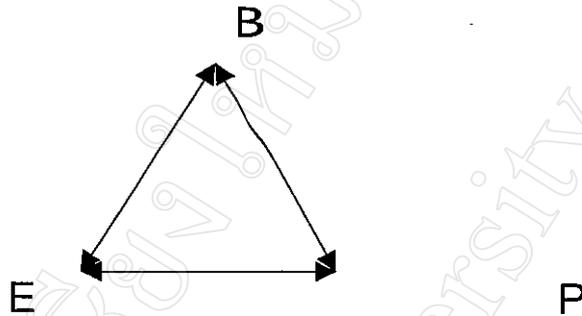
การเรียนรู้ เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอันเกิดจากการฝึกหัด หรือ ประสบการณ์ของแต่ละบุคคล เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการที่ผู้เรียนปรับตนเอง เพื่อตอบสนองสิ่งเร้า เพื่อบรรลุถึงเป้าหมาย

การเรียนรู้มีหลายรูปแบบ การเรียนรู้เกิดจากการปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม และมี การปรับตัวที่ส่งผลต่อพฤติกรรมต่างๆของคนให้มีพฤติกรรมออกมา(สมบุรณ์ ศาลาชีวิน, 2526, หน้า 124 ชูเกียรติ สีสุวรรณ, 2529, หน้า 34-35 โมฮัมหมัด อับดุลกาเดร์, 2529 จารึก โสติพันธ์, 2533, หน้า 33 กิตติ จรรยาวัฒน์, 2535)

แบนดูรา (Bandura) (อ้างในธีระพร อุวรรณโน และปรีชา วิหกโต, 2531, หน้า 314 – 318) ให้ทัศนะว่า พฤติกรรม (Behavior หรือ B) ของมนุษย์มีปฏิสัมพันธ์กับปัจจัยหลัก อีก 2 ปัจจัย คือ ปัจจัยส่วนบุคคล (Personal หรือ P) และปัจจัยสิ่งแวดล้อม (Environmental Influences หรือ E) ดังแผนภูมิดังนี้

แผนภูมิที่ 1

แผนภูมิเงื่อนไขการเกิด พฤติกรรมการเรียนรู้

จากภาพจะเห็นได้ว่า B, P และ E ล้วนแต่มีลูกศรเข้าหากันและกัน ซึ่งหมายความว่า มีอิทธิพลเชิงเหตุผลซึ่งกันและกัน เป็นปัจจัยกำหนดซึ่งกันและกัน แบบดูราที่มีความเห็นว่าในชีวิตจริงของมนุษย์จะได้รับอิทธิพลจากสิ่งเร้า แล้วมนุษย์ก็มีอิทธิพลจากสิ่งเร้าทั้งสำหรับตนเองและผู้อื่นด้วย นอกจากนี้มนุษย์มี ความคิด ความเชื่อ และความคาดหวังซึ่งจะมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของเขาเองได้ แบบดูราได้แบ่งการเรียนรู้ไว้ 2 ประเภท คือ การเรียนรู้จากการสังเกต และการเรียนรู้จาก การกระทำ

1. การเรียนรู้จากการสังเกต มนุษย์เรียนรู้การกระทำพฤติกรรมส่วนใหญ่จาก สังเกตตัวแบบและข่าวสารต่าง ๆ มาประมวลโดยการแปลงสภาพเป็นตัวแทนด้วยสัญลักษณ์ที่จะเป็นเครื่องหมายชี้แนะและการกระทำในโอกาสต่อมา โดยแบบดูราได้ให้ความหมายของสื่อตัวแบบ กระบวนการเรียนรู้จากการสังเกตและบทบาทของการเสริมแรงในด้านการเรียนรู้ไว้ดังนี้

1.1 สื่อตัวแบบ การมีสื่อตัวแบบสามารถผ่านสื่อได้หลายประเภท คือ

- 1.1.1. การมีตัวแบบทางพฤติกรรมหมายถึง การมีตัวแบบทางพฤติกรรมให้บุคคลเห็น
- 1.1.2. การมีตัวแบบทางวาจา หมายถึง การมีตัวแบบที่พูดบอกหรือเขียน บอกว่าจะทำอะไร ได้อย่างไร
- 1.1.3. การมีตัวแบบสัญลักษณ์ หมายถึงการมีตัวแบบผ่านสื่อต่าง ๆ

1.2 กระบวนการเรียนรู้ จากการสังเกต มี 4 กระบวนการ คือ

- 1.2.1. กระบวนการใส่ใจ หมายถึง กระบวนการที่มนุษย์ใส่ใจ และสนใจในการรับรู้ พฤติกรรมของตัวแบบ

- 1.2.2 กระบวนการเก็บจำ การเรียนรู้จากการสังเกต จะมีโอกาสเกิดขึ้นได้มาก หากผู้สังเกต สามารถเก็บจำพฤติกรรมของตัวแบบไว้ได้
- 1.2.3 กระบวนการกระทำ เป็นกระบวนการที่ผู้สังเกตจะนำเอาการเก็บจำเป็นสัญลักษณ์มาแปลงเป็นการกระทำ
- 1.2.4 กระบวนการจงใจ หมายถึง สิ่งของ ปฏิกริยาของผู้อื่นหรือปฏิกริยาของบุคคลของตนเองที่จงใจให้บุคคลทำ หรือไม่ทำพฤติกรรมหนึ่ง ๆ

1.3 บทบาทของการเสริมแรง ในการเรียนรู้จากการสังเกต แบบดูราเสนอ
ทัศนคติทางสังคมต่อบทบาทของการเสริมแรงในการเรียนรู้จากการสังเกตไว้คือ

- 1.3.1 การเรียนรู้จากการสังเกต เกิดขึ้นโดยไม่ต้องมีสิ่งจูงใจภายนอก
- 1.3.2 ตัวจูงใจมีบทบาทขึ้นมาก่อนพฤติกรรมมากกว่าเกิดตามหลังพฤติกรรม
- 1.3.3 การเรียนรู้เงื่อนไขการกระทำเป็นกรณีพิเศษของการเรียนรู้จากการกระทำ

2. การเรียนรู้จากการกระทำ แบบดูราเห็นว่า การเรียนรู้จากการกระทำ เป็นกรณีพิเศษของการเรียนรู้จากการสังเกต ในการเรียนรู้จากการกระทำ บุคคลกระทำพฤติกรรมหนึ่ง ๆ แล้วสังเกตผลที่เกิดขึ้น หากผลที่เกิดขึ้นเป็นผลดีสำหรับตัวเขา เขาก็จะเก็บและจำการกระทำนั้นไว้ เพื่อจะทำได้ในโอกาสหน้าอีก ถ้าผลที่เกิดขึ้นเป็นผลที่ไม่ดีสำหรับตัวเขา เขาก็จะเก็บและจำการกระทำนั้นไว้เพื่อตัดแปลงใหม่ให้เกิดผลดี หรือเพื่อจะได้ไม่ทำเช่นนั้นอีก แต่หากจะเปรียบเทียบระยะเวลาที่ต้องใช้ในการเรียนรู้พฤติกรรมหนึ่ง ๆ การเรียนรู้จากการสังเกตจะใช้เวลาน้อยกว่าการเรียนรู้จากการกระทำ โดยเฉพาะการเรียนรู้พฤติกรรมที่ซับซ้อน การเรียนรู้จากการกระทำจะมีประโยชน์ชัดเจนในกรณีที่บุคคลพยายามคิดค้นพฤติกรรมใหม่ขึ้นมา

พฤติกรรมของมนุษย์เป็นการเรียนรู้ทางสังคม ดวงเดือน พันธุนาวิณ และ จรรยา สุวรรณทัต (2520, หน้า 11-13) กล่าวว่า การเรียนรู้ทางสังคมเกิดขึ้นด้วยวิธีต่างๆ ดังนี้

1. การปั้นพฤติกรรม หรือการปรับปรุงแต่งพฤติกรรมนี้ เป็นการสอนให้เด็กเกิดพฤติกรรมต่างๆ โดยใช้หลักการเสริมแรงเข้าช่วย ได้แก่ คำชมเชย เช่น สอนให้เด็กยกมือไหว้ ในระยะแรกๆ เด็กจะยกมือสะเปะสะปะ แม่หรือคนเลี้ยง ให้ความสนใจหรือพอใจ โดยชมว่าสวย เด็กจะพยายามไหว้ได้ถูกต้อง สวยงามตามที่ผู้ใหญ่ต้องการ

2. การเรียนรู้โดยบังเอิญ เด็กจะเรียนรู้จากการกระทำบางอย่างของพ่อแม่ หรือผู้ใหญ่ โดยไม่ตั้งใจเช่น เด็กร้องไห้โยเย แม่รีบเอาใจอุ้มชูปลอบ โยนทุกครั้ง ในที่สุดเด็กจะกลายเป็น คนมีนิสัยโยเยได้

3. การเลียนแบบ เป็นการเรียนรู้ทางสังคมที่สำคัญ การยอมรับวัฒนธรรมและค่านิยม ต่างๆ แล้วนำมาประพฤติปฏิบัติตาม การเลียนแบบเกิดจากสาเหตุดังนี้

3.1 เกิดจากการใกล้ชิดสนิทสนม มีโอกาสให้ความรัก ความอบอุ่น และบำบัด ความต้องการทางร่างกาย ก่อให้เกิดความพอใจและมีความสุข เช่นแม่เป็นคนให้อาหาร ขนมน้ำ เครื่องนุ่งห่มแก่เด็กเป็นประจำ ทำให้เด็กมีความสุข สุขใจ ต่อมาความพอใจนี้จะถ่ายทอด ไปตอบสนองต่อแม่เมื่ออยู่ใกล้ชิดกับแม่ ในที่สุดก็จะส่งผลถึงการทำตามคำสั่งสอนของแม่ พร้อมทั้งรู้สึกพอใจและมีความสุข

3.2 เกิดจากความคล้ายคลึงกันตั้งแต่หนึ่งอย่างขึ้นไป เช่น อายุใกล้เคียงกัน เป็นคน จังหวัดเดียวกัน มีค่านิยมบางอย่างคล้ายคลึงกัน

3.3 เกิดจากความรู้สึกที่เรียกว่าพลอยได้รับไปด้วย คือเกิดความพอใจในผลการกระทำของผู้อื่น และพอใจเมื่อมีใครมาบอกว่าทำอย่างนี้ อย่างนั้นดี

โนลส์ (อ้างใน ชูเกียรติ สิวรรณ, 2535, หน้า 79) กล่าวว่า การเรียนรู้เป็นกิจกรรม ที่ผู้เรียนรู้ได้ดำเนินการเอง โดยตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ได้ซึ่งเหล่านี้อาจเป็นข้อมูล ทักษะ เกิดความเข้าใจแล้วเกิดค่านิยมใหม่ๆ นั้น โดยปกติแล้วผลของการเรียนรู้จะกระทบไปถึงการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในตัวผู้นั้น

พิติน แดงจวง (2537) กล่าวว่าเป้าหมายของการเรียนรู้มีความแตกต่างกัน อันเนื่อง มาจากแหล่งแรงเสริมที่ต่างกันดังนี้

1. การเรียนรู้ที่เกิดจากแรงเสริม หรือสิ่งเร้าภายนอกซึ่งผลักดันให้ผู้เรียนรู้กระทำ กิจกรรมฝึกปฏิบัติจนได้เกิดความรู้ใหม่ ๆ ที่ผู้เรียนนำไปเป็นค่านิยม ความเชื่อใหม่ เพื่อตัดสินใจแสดงออกเชิงพฤติกรรม

2. การเรียนรู้เกิดจากแรงกระตุ้นความต้องการภายในบุคคลเอง เนื่องจากมนุษย์มีความอยากรู้อยากเห็น อยากรู้เป็นตัวของตัวเองและเป็นอิสระจากการพึ่งพาผู้อื่น จึงได้ปฏิบัติ กิจกรรมต่าง ๆ เพื่อสนองความต้องการของตนเอง เพื่อให้เกิดความเข้าใจตนเอง

อุ้นดา นพคุณ (2534, หน้า 10 – 12) กล่าวว่า การเรียนรู้ของมนุษย์เป็นกระบวนการ ศึกษาตลอดชีวิตตั้งแต่มนุษย์เกิดมาลืมตาโลกก็เริ่มเรียนรู้เพื่อมีชีวิตรอด ทารกเรียนรู้จากการ ร้องไห้ มารดาจะตอบสนองโดยการให้นม ให้อาหาร ให้ความอบอุ่น ให้ความรัก จึงเปรียบ กันว่าครูคนแรกของมนุษย์คือ พ่อแม่ พี่น้อง ญาติมิตร การเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการของ

มนุษย์ จะเริ่มจากการที่ได้รับการอบรมสั่งสอนในครอบครัว ชุมชน จากการได้ฟังเรื่องเล่าสืบต่อกันมา กฎข้อห้าม ประเพณี วัฒนธรรมของสังคม ความคิดเห็นของกลุ่มบุคคลต่าง ๆ และการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมของสังคมการสนทนาระหว่างกลุ่มเพื่อนฝูงและจากการทำงาน

ฟิลิปปี คูมส์ (อ้างใน อุ๋นตา นพคุณ, 2523, หน้า 10 – 12) ที่กล่าวว่า การศึกษาคือ การเรียนรู้ ไม่ว่าจะที่ไหน เมื่อไหร่ หรือด้วยวิธีการใด เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่สืบเนื่องติดต่อกันตลอดชีวิต ตั้งแต่วัยทารกถึงวัยชรา โดยอาศัยวิธีการและแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ กัน

การเรียนรู้ตามทฤษฎีของธอร์นไดค์ (Thorndike) เชื่อว่าสิ่งเร้าและการตอบสนอง (S-R Psychology of Learning) มีผลต่อการเรียนรู้ซึ่งเกิดจากการลองผิดลองถูก เมื่อผู้เรียนเผชิญกับสถานการณ์ใหม่ ๆ อินทรีย์จะหาทางไปให้ถึงเป้าหมายให้ได้ ซึ่งอาจต้องอาศัยเวลา มากและต้องสัมพันธ์กับกฎแห่งความพร้อม (Law of Exercise) และกฎแห่งผล (Law of Effect) ซึ่งจะเชื่อมโยงกับรางวัลความสำเร็จ การลงโทษ ความล้มเหลว (จำเนียร ช่วงโชติ, 2528, หน้า 11 – 15)

1. คนเราจะเรียนได้ดี ถ้าผลตอบสนองของการเรียนนั้น ๆ ทำให้ผู้เรียนมีความพอใจ และคนเราเรียนเลวลง ถ้าผลตอบสนองของการเรียนนั้นทำให้ผู้เรียนรำคาญใจ
2. รางวัลและความสำเร็จจะช่วยส่งเสริมการแสดงพฤติกรรมนั้นมากขึ้น แต่ การทำโทษและความล้มเหลวจะลดอาการแสดงการกระทำนั้นลง
3. ถ้าจะให้เรียนรู้อะไรบางอย่าง จะต้องมีการให้รางวัลให้ในเมื่อผู้เรียนสามารถแสดง พฤติกรรมที่ต้องการ ถ้าจะให้พฤติกรรมบางอย่างหายไป เมื่อผู้เรียนได้แสดงพฤติกรรมนั้น จะ ต้องมีการทำโทษ
4. การเรียนรู้ขึ้นอยู่กับผลของพฤติกรรม ถ้าแสดงออกไปแล้วนำมาซึ่งความพอใจ พฤติกรรมนั้นจะถูกเก็บไว้ แต่ถ้าทำแล้วนำมาซึ่งความไม่พึงพอใจ พฤติกรรมนั้นจะถูกขจัดทิ้งไป

การเรียนรู้ตามทฤษฎีของสกินเนอร์ (Skinner) เชื่อว่าพฤติกรรมใดที่ได้รับการเสริมแรง พฤติกรรมนั้นจะเพิ่มขึ้น พฤติกรรมใดที่ไม่ได้รับการเสริมแรง พฤติกรรมนั้นจะลดลง สิ่งที่มีผลต่อพฤติกรรมของคน คือ การเสริมแรง และการลงโทษ

การเสริมแรง คือ การเพิ่มความถี่ของพฤติกรรมโดยวิธีการสังเกตความถี่ของการตอบสนองที่เราสนใจไว้ก่อน แล้วทำให้สิ่งเร้าเกิดขึ้นตามหลังการตอบสนองนั้นลดลงหรือขจัด สิ่งเร้านั้นไปแล้ว สังเกตการเปลี่ยนแปลงความถี่ของการตอบสนอง การเสริมแรงมี 2 วิธี คือ

1. *การเสริมแรงทางบวก* เป็นการเพิ่มความถี่ของพฤติกรรมที่พึงประสงค์ โดยการให้ตัวเสริมแรงทางบวกหลังจากที่บุคคลแสดงพฤติกรรมนั้นแล้ว สิ่งที่เป็นเสริมแรงทางบวกนั้น หมายถึงสิ่งเร้าใด ๆ ที่บุคคลได้รับหลังจากการแสดงพฤติกรรมนั้นแล้วก่อให้เกิดการเพิ่มความถี่ของพฤติกรรมนั้น ๆ

2. *การเสริมแรงทางลบ* เป็นวิธีการที่ทำได้โดยการหยุดให้ หรือขจัดสิ่งเร้าที่ทำให้บุคคลไม่พึงพอใจออกไปหลังจากที่บุคคลแสดงพฤติกรรมที่พึงประสงค์แล้ว ทำให้ความถี่ของพฤติกรรมนั้นเพิ่มขึ้น การที่บุคคลแสดงพฤติกรรมที่พึงประสงค์มากขึ้น หลังจากสิ่งเร้าที่ทำให้ไม่พึงพอใจถูกขจัดออกไปแล้วนั้น เป็นเพราะบุคคลต้องการหลีกเลี่ยงเหตุการณ์หรือสิ่งที่ตนไม่ชอบ ซึ่งเป็นผลมาจากพฤติกรรมของตน เช่น เด็กวัยรุ่นไม่ยอมไปเที่ยวกับกลุ่มเพื่อน ๆ เพราะกลัวพ่อแม่ลงโทษ การลงโทษของพ่อแม่จึงเป็นสิ่งที่เด็กหลีกเลี่ยงจากสิ่งที่ไม่ชอบ

การลงโทษ คือ การให้ตัวเสริมแรงทางลบแก่อินทรีย์ หรือถอนตัวเสริมแรงทางบวกออกมา เช่นการไม่อนุญาตให้เด็กออกไปวิ่งเล่นเมื่อยังทำการบ้านไม่เสร็จ หรือการยึดของเล่นของเด็กกลับคืนมาเมื่อเด็กคือ ดังนั้นการลงโทษจึงหมายถึงการให้สิ่งเร้าใด ๆ แก่บุคคลหลังจากที่บุคคลแสดงพฤติกรรมแล้วทำให้ความถี่ของพฤติกรรมที่บุคคลแสดงอยู่ลดลง ซึ่งตรงกันข้ามกับการเสริมแรงการลงโทษมี 2 วิธี คือ

1. *การลงโทษทางบวก* เป็นการเสนอสิ่งเร้าที่ไม่พึงพอใจให้กับอินทรีย์ ภายหลังจากการแสดงพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์แล้ว ทำให้แนวโน้มของพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ลดลง เช่น เมื่อเด็กพูดไม่สุภาพ แล้วถูกผู้ใหญ่ตี

2. *การลงโทษทางลบ* เป็นการถอนตัวเสริมแรงทางบวกออกจากอินทรีย์ภายหลังจากการแสดงพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์แล้ว เช่น การริบของเล่นเด็กเมื่อเด็กคือ (ฟังพิศ จักรปิง, 2539, หน้า 38-41)

2. แนวคิดอิทธิพลของกลุ่ม

กลุ่ม หมายถึง การรวมตัวกันของบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป มีเป้าหมายและมีความสัมพันธ์ร่วมกัน การแสดงออกของบุคคลภายในกลุ่มเป็นผลมาจากการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันของสมาชิกในกลุ่มนั้น

กลุ่มสังคม หมายถึง การรวมกลุ่มที่สมาชิกมีความสัมพันธ์กันตามสถานภาพและบทบาท มีระเบียบแบบแผน มีค่านิยม และวัฒนธรรมร่วมกัน สมาชิกทุกคนมีความรู้สึกร่วมกันว่าตนเป็นสมาชิกของกลุ่ม กลุ่มสังคมเป็นองค์ประกอบสำคัญของสังคมมนุษย์ (ณรงค์ เถิงประชา, 2538, หน้า 76)

ในทางสังคมวิทยา จำแนกกลุ่มสังคมออกเป็นหลาย ๆ ลักษณะ เช่น กลุ่มปฐมภูมิ กลุ่มทุติยภูมิ กลุ่มในกลุ่มนอก กลุ่ม ที่เป็นทางการกับกลุ่มที่ไม่เป็นทางการ กลุ่มชุมชนชนบท และกลุ่มชนเมือง

กลุ่มปฐมภูมิและกลุ่มทุติยภูมิ (Primary Groups and Secondary Group) เป็นกลุ่มที่จำแนกสมาชิกออกตามลักษณะความสัมพันธ์ ระหว่างสมาชิกภายในกลุ่ม กล่าวคือกลุ่มปฐมภูมิ สมาชิกมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด มีความรัก และความผูกพันกัน จะอยู่ร่วมกันด้วยความพอใจ และเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน ซึ่งแบบแผนความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกไม่ได้กำหนดขึ้นอย่างเป็นทางการ เช่น ครอบครัว เพื่อนบ้านใกล้ชิด กลุ่มเพื่อนสนิท ส่วนกลุ่มทุติยภูมิเป็นกลุ่มที่มีลักษณะความสัมพันธ์อย่างเป็นทางการ มีความสัมพันธ์กันตามสถานภาพและบทบาทโดยมีระเบียบแบบแผนหรือกฎข้อบังคับของสังคม เป็นกลไกควบคุมความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกของกลุ่ม เช่น กลุ่มสมาคม สหภาพแรงงาน กลุ่มสหภาพแรงงาน

กลุ่มใน และกลุ่มนอก (In Group and Out Group) หลักเกณฑ์การจำแนกพิจารณาจากความสำนึกของบุคคลว่าตนเองสังกัดอยู่ในกลุ่มใดและไม่มีส่วนร่วมกับกลุ่มใด กลุ่มที่ตนเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม เรียกว่า กลุ่มใน หรือกลุ่มเรา และกลุ่มที่ตนไม่ได้เป็นสมาชิกเรียกว่ากลุ่มนอก หรือกลุ่มเขา กลุ่มในจะมีอิทธิพลต่อการขัดเกลาของสังคมแก่สมาชิก ทำให้มีความรู้สึกว่าเป็นพวกเดียวกัน ซึ่งจะนำไปสู่การแบ่งพรรค แบ่งพวก การก่อการทะเลาะวิวาทระหว่างกลุ่ม เช่น การยกพวกตีกันของนักเรียนวัยรุ่นระหว่าง โรงเรียน ส่วนความขัดแย้งทางเชื้อชาติและศาสนานำไปสู่สงครามระหว่างรัฐหรือเชื้อชาติ

กลุ่มที่เป็นทางการ และกลุ่มที่ไม่เป็นทางการ (Formal Group and Informal Group) กลุ่มที่เป็นทางการหรือกลุ่มรูปนัย เป็นกลุ่มที่มีการวางแนวทางการประพฤติกปฏิบัติของสมาชิกไว้อย่างชัดเจน ในลักษณะที่เป็นลายลักษณ์อักษร เช่น องค์กร หน่วยราชการ บริษัท สมาคม กลุ่มที่ไม่เป็นทางการ หรือกลุ่มอรูปนัยเป็นกลุ่มที่ไม่ได้กำหนดแนวทางปฏิบัติของสมาชิกไว้อย่างชัดเจน ดังนั้นการกำหนดความสัมพันธ์ต่อกัน จึงไม่กำหนดเป็นลายลักษณ์อักษร เช่น ครอบครัว เครือญาติ กลุ่มเพื่อนสนิท

กลุ่มชนบทและกลุ่มชุมชนเมือง (Rural and Urban Community) เป็นการจัดกลุ่มสังคมโดยอาศัยถิ่นที่อยู่อาศัย และลักษณะความสัมพันธ์ของสมาชิกเป็นเกณฑ์ในการจำแนก กล่าวคือกลุ่มชุมชนชนบท สมาชิกของกลุ่มชุมชนมีความใกล้ชิดสนิทสนมกัน ยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีและค่านิยมของชุมชน ครอบครัว และเครือญาติ เป็นหน่วยสำคัญของชุมชน กลุ่มชุมชนชนบทในสังคมไทยส่วนใหญ่ เป็นสังคมเกษตรกรรม ส่วนชุมชนเมืองเป็นสังคมพาณิชย์และอุตสาหกรรม สมาชิกมีความสัมพันธ์กันอย่างเป็นทางการ ชีวิตผูกพันอยู่กับหน้าที่การทำงานและเวลา

ในปัจจุบันการศึกษาทางสังคมวิทยาจะมุ่งศึกษากลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่นเดียวกัน (Territorial Group) เพราะชุมชนชนบทบางแห่งกลายเป็นสังคมเมือง เพราะมีการพัฒนาสาธารณูปโภคและการปรับเปลี่ยนอาชีพของประชาชน จากด้านเกษตรกรรมมาเป็นค้าขาย การรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรมและการเข้าไปทำงานตามสถานประกอบการในเมือง ทำให้วิถีชีวิตของผู้คนผูกพันกับสังคมเมืองมากขึ้น นอกจากกลุ่มเหล่านี้แล้ว ยังมีผู้แบ่งกลุ่มทางสังคมออกเป็นกลุ่มบังคับและกลุ่มสมัครใจ กล่าวคือ กลุ่มบังคับเป็นกลุ่มที่เลือกเองไม่ได้ตามความสมัครใจ เช่น สถานภาพในครอบครัว เครือญาติ เชื้อชาติ ศาสนา วัฒนธรรม ส่วนกลุ่มสมัครใจ สมาชิกสามารถเลือกเข้ากลุ่มด้วยความพอใจ เช่นกลุ่มเพื่อน บุคคลย่อมคบเพื่อนได้ตามอัธยาศัย โดยอาศัยความพอใจระหว่างกันเป็นพื้นฐาน นอกจากนี้ยังมีกลุ่มอื่น ๆ ที่มารวมกลุ่มกันตามความสนใจ เช่นกลุ่มกิจกรรม สมาคม สโมสร กลุ่มวิชาชีพ แม้แต่ครอบครัวในตอนเริ่มต้น ก็เป็นกลุ่มสมัครใจได้ (พิทยา สายหู, 2538, หน้า 91-92)

กลุ่มทางจิตวิทยา มักจะเป็นขนาดเล็กหรือขนาดย่อม สมาชิกในกลุ่มมีความผูกพันกันอย่างใกล้ชิด พฤติกรรมของสมาชิกแต่ละคนจะส่งผลไปถึงพฤติกรรมของสมาชิกคนอื่น ๆ ด้วย วัยรุ่นให้ความสำคัญต่อกลุ่มเพื่อนและการคบเพื่อนมาก(ขงยุทธ วงศ์ภิรมย์ศานต์, 2536, หน้า 8) ได้ศึกษาเกี่ยวกับ ทักษะและความต้องการของวัยรุ่นพบว่า วัยรุ่นส่วนใหญ่ร้อยละ 80 ต้องการความเป็นอิสระและใช้เวลาให้กับเพื่อนรู้ใจ หากมีปัญหาชีวิตต้องการปรึกษาเพื่อนมากกว่าผู้ใหญ่ เด็กจะไม่สบายใจเป็นอย่างมาก หากมีปัญหาไม่ได้รับการยอมรับจากเพื่อน ดังนั้นวัยรุ่นมักแสดงพฤติกรรมทุกอย่างเพื่อให้เป็นที่ยอมรับในหมู่เพื่อนฝูง กลุ่มวัยรุ่นของเพื่อนเกิดจากความสัมพันธ์ใกล้ชิดอันเนื่องมาจากการอยู่ใกล้ชิดกัน เช่น ได้เรียนร่วมชั้นเดียวกัน เกิดจากความมีคุณสมบัติคล้ายคลึงกัน เช่น เพศ วัย ทักษะคติ ค่านิยม ความเชื่อ รวมทั้งการเข้าร่วมในกิจกรรม

จากการศึกษาของ ไวท์เบค และคณะพบว่ากลุ่มเพื่อนของวัยรุ่น จะมีความสนใจค่านิยมและความคิดเห็นในเรื่องใหญ่ ตรงกัน (Whitbeck et al, 1989 อ้างใน พรพิมล เจริญนาครินทร์, 2539, หน้า 85) วัยรุ่นต้องการให้เพื่อนยอมรับตนเป็นสมาชิกของกลุ่ม ดังนั้นจึงพยายามทำสิ่งต่างๆ ให้คล้ายคลึงกัน เช่น แต่งกายเหมือนกัน มีรสนิยมเหมือนกัน ใช้ภาษาพูดระดับเดียวกัน ทำกิจกรรมร่วมกันตามความสนใจของกลุ่ม การอยู่ร่วมกันในสังคมของวัยรุ่น ทำให้เกิดการเรียนรู้และสามารถปรับตัวกับบุคคลอื่นในสังคมได้ การเข้ากลุ่มเพื่อนจะทำให้เด็กรู้จักการเสียสละ อดทนช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ลดความเห็นแก่ตัว รู้จักประนีประนอม แต่ในขณะที่เด็กเข้ากลุ่มเพื่อนอาจทำให้เด็กวัยรุ่นขาดความเป็น ตัวของตัวเอง ขาดความเหนียวรั้งใจเพราะต้องทำตามความต้องการของผู้นำ และมติของกลุ่มรวมทั้ง อาจทำให้เสียเวลา

กับการเที่ยวเตร่หรือใช้เวลาว่างกับเพื่อนมากเกินไป ซึ่งจะมีผลกระทบต่อการเรียนรู้ การทำงาน เวลาที่อยู่ร่วมกับครอบครัว และการมีพฤติกรรมที่เป็นปัญหาสังคม

โทซิมและแฮมเมอร์ (Tosim and Hammer, 1977, pp. 277-286) กล่าวถึงสาเหตุการเข้ากลุ่มไว้ 5 ประการ คือ

1. เกิดจากแรงดึงดูดระหว่างบุคคล (Interpersonal Attraction) คือ บุคลิกภาพของคนในกลุ่มทำให้เกิดแรงจูงใจให้คนอื่น ๆ อยากเข้ามาสัมพันธ์หรือเป็นสมาชิกด้วย เช่น ในกลุ่มนี้อาจมีบุคคลสำคัญ หรือบุคคลที่เรารู้จักอยู่ เราก็อยากเข้ากลุ่มตามบุคคลนั้น
2. กลุ่มนั้นมีกิจกรรมที่น่าสนใจ (Group Activities) หากกลุ่มมีความน่าสนใจหรือตรงกับความชื่นชอบของเรา เราก็อยากเข้ากลุ่มนั้น
3. กลุ่มมีเป้าหมายที่น่าสนใจ (Group Activities) หากกลุ่มมีเป้าหมายที่น่าสนใจชัดเจน เช่น เพื่อการบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม หรือเพื่อช่วยเหลือสมาชิกที่มีอาชีพเดียวกัน
4. เกิดจากความต้องการทางสังคม (Group Membership) อยากมีเพื่อน อยากมีการสมาคม การได้รับการยอมรับ
5. การได้รับผลประโยชน์ (Instrumental Effects) เช่น ชื่อเสียง เกียรติยศ เงินทอง หรือความสุขใจ

ชอร์ (Shaw อ้างใน อารมณ์ พันธุ์ จันทรสว่าง, 2525, หน้า 11) มีความคิดเห็นว่า กลุ่มเกิดขึ้นก็โดยมีสมาชิกของกลุ่มมีแรงจูงใจที่จะเข้าร่วมกับกลุ่ม โดยเขาคาดหวังว่าจะทำให้เขาเกิดความพึงพอใจบางสิ่งบางอย่าง ซึ่งเป็นความต้องการของเขา และรู้ว่าสิ่งที่มีอยู่ในกลุ่มจะตอบสนองเขาได้

นอกจากนี้ ลุนเกร็น (Lundgren, 1974, p.286) ได้กล่าวเสริมแนวคิดของการเข้ากลุ่มที่เลือกได้ว่า การที่คนเราเข้ากลุ่มเนื่องมาจากความรู้สึกไม่มั่นคงเหมือนถูกคุกคาม จึงไปเข้าร่วมกับคนที่มีความรู้สึกคล้าย ๆ หรือเหมือน ๆ กันเรียกว่าความต้องการความมั่นคง ความต้องการความช่วยเหลือ ความต้องการมีเกียรติยศ มีความภาคภูมิใจ โดยเฉพาะการเป็นสมาชิกกลุ่ม หรือองค์กรที่มีชื่อเสียง หรือประสบความสำเร็จ และความต้องการช่วยเหลือซึ่งการเข้าเป็นสมาชิกในกลุ่มจะสามารถหาสิ่งเหล่านี้ได้

ลักษณะกลุ่มเพื่อนของวัยรุ่นจะมีลักษณะโครงสร้างไม่แน่นอน เกิดจากการรวมตัวกันเองโดยสมัครใจ โดยทั่วไปสมาชิกของกลุ่มประกอบด้วยเด็กที่เรียนอยู่ในระดับเดียวกัน อายุใกล้เคียงกัน มีความคล้ายคลึงกันในด้านสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม ลักษณะกลุ่มเพื่อนของวัยรุ่น อาจแบ่งออกได้ ดังนี้ (พิงพิศ จักรปิง, 2539, หน้า 129)

1. กลุ่มเพื่อนฝูง (Crowd) เป็นกลุ่มเพื่อนขนาดใหญ่ เกิดจากการรวมตัวของสมาชิก เนื่องจากสนใจในกิจกรรมอันเดียวกัน และมีค่านิยมที่คล้ายคลึงกันแต่สัมพันธ์ภาพระหว่างสมาชิกในกลุ่ม จำเป็นต้องเป็นเพื่อนสนิทกับทุกคนในกลุ่มก็ได้ เช่น กลุ่มเพื่อนที่พบกันในงานแสดงคอนเสิร์ต หรืองานเลี้ยงสังสรรค์ จึงประกอบด้วยวัยรุ่นเพศชายและหญิงคละกัน แต่จะเป็นการเลือกเฟ้นเพื่อนที่ถูกใจเป็นกลุ่มย่อย หรือกลุ่มเพื่อนสนิทต่อไป

2. กลุ่มเพื่อนสนิท (Clique) เป็นกลุ่มเพื่อนที่เป็นเพศเดียวกัน มีความสามารถและความสนใจคล้ายๆกัน ทำกิจกรรมทางสังคมร่วมกัน มีความสนิทสนมและมีอิทธิพลต่อกัน

3. เพื่อนคู่หู (Chum) เป็นเพื่อนที่มีความรักและไว้วางใจต่อกันมาก มีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดสนิทสนมกัน มีอิทธิพล รสนิยมและความสามารถที่ใกล้เคียงกัน จะมีจำนวนเพียง 1-2 คนเท่านั้น ความสัมพันธ์บางคู่อาจคบกันจนถึงวัยผู้ใหญ่

4. แก๊ง (Gang) หมายถึง กลุ่มผู้ที่มีความคิดเดียวกัน สมาชิกของแก๊งมักจะเป็นเพศเดียวกัน สมาชิกในกลุ่มอาจจะมาจากบุคคลต่างฐานะ หรือต่างวัย โดยส่วนใหญ่จุดประสงค์ของการรวมกลุ่มมักถูกมองไปทางลบ และมีพฤติกรรมต่อต้านสังคม ก่อความสงบสุขของผู้อื่น โดยที่เด็กชายจะมีแนวโน้มของการรวมกลุ่มแก๊งมากกว่าเด็กหญิง

นอกจากแนวคิดทฤษฎีดังกล่าว นักสังคมวิทยาได้กล่าวถึงแนวคิดที่สำคัญของกลุ่ม คือ กลุ่มปฐมภูมิ และกลุ่มทุติยภูมิ กลุ่มวงในและกลุ่มวงนอก กลุ่มอ้างอิง

กลุ่มปฐมภูมิ (primary group) เป็นกลุ่มที่ประกอบด้วยคนจำนวนน้อย สมาชิกรู้จักมักคุ้นกันเป็นส่วนตัว

กลุ่มทุติยภูมิ (secondary group) คือกลุ่มที่สมาชิกไม่มีความผูกพันกันเป็นส่วนตัว

กลุ่มวงในและกลุ่มวงนอก นักสังคมวิทยาสร้างแนวความคิดที่เรียกว่า กลุ่มวงใน (in-group) และกลุ่มวงนอก (out-group) ขึ้นเพื่อชี้ให้เห็นถึงวงเขตของกลุ่ม (group boundary) คนที่อยู่ในวงเขตของกลุ่มหนึ่งก็คือผู้ที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นพวกเรา ส่วนผู้ที่ถูกจัดว่าไม่ใช่พวกเราหรือผู้ที่เป็นพวกเขา คือคนที่อยู่นอกวงเขตของกลุ่ม

กลุ่มอ้างอิง อาจเป็นสมาชิกหรือไม่ได้เป็นสมาชิก แต่เรายึดเอากลุ่มนั้นเป็นแบบอย่างหรือเปรียบเทียบอ้างอิงกับตัวเรา และการกระทำของเราเสมอ

แนวความคิดเกี่ยวกับกลุ่มอ้างอิงมีประโยชน์ในการทำความเข้าใจพฤติกรรมของบุคคลเป็นอย่างมาก สมาชิกหรือเพียงแต่ใฝ่ฝันจะเป็นสมาชิกในวันหนึ่งข้างหน้าก็ตาม เด็กวัยรุ่นมักยึดเอากลุ่มคารา นักร้อง หรือกลุ่มคนดังในวงการบันเทิงเป็นกลุ่มอ้างอิง และพยายามทำตัวแบบคนดังเหล่านั้น กลุ่มอ้างอิงจึงเป็นกลุ่มที่มีความสำคัญในการเรียนรู้และการปรับตัวของบุคคลมากพอๆ กับกลุ่มอื่น พลังกดดันให้ทำตามกลุ่ม

กลุ่มเพื่อนมักถูกอิทธิพลของคนส่วนใหญ่ในกลุ่มชักนำให้กระทำหรือตัดสินใจตามกลุ่มเสมอ เพื่อให้ตัวเองรู้สึกสบายใจที่ไม่เป็นคนแปลกไปจากคนอื่น อิทธิพลของกลุ่มอาจทำให้บุคคลตัดสินใจบิดเบือนข้อเท็จจริงให้ผิดไปจากที่ตนได้เห็น สัมผัสด้วยตัวเองก็ได้ กลุ่มเป็นสิ่งที่มีความลึกลับที่เรารู้สึกได้เมื่อเราพยายามจะทำสิ่งที่ฝืนหรือสวนทางกับคนอื่นในกลุ่ม

กลุ่มชุมชนชนบทและกลุ่มชุมชนเมือง (Rural and Urban Community) เป็นการจัดกลุ่มสังคมโดยอาศัยถิ่นที่อยู่อาศัยและลักษณะความสัมพันธ์ของสมาชิกเป็นเกณฑ์ในการจำแนก กล่าวคือ ชุมชนชนบทสมาชิกของชุมชนมีความใกล้ชิดสนิทสนมกันยึดมั่นอยู่ในขนบธรรมเนียมประเพณีและค่านิยมของชุมชน ครอบครัว และเครือญาติเป็นหน่วยสำคัญของชุมชน ชุมชนชนบทในสังคมไทยส่วนใหญ่เป็นสังคมเกษตรกรรม ส่วนชุมชนเมืองเป็นสังคมพาณิชยกรรม และอุตสาหกรรม สมาชิกมีความสัมพันธ์กันอย่างเป็นทางการ ชีวิตผูกพันอยู่กับหน้าที่การงานและเวลา

อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันการศึกษาทางสังคมวิทยาจะมุ่งศึกษากลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่นเดียวกัน (Territorial Group) เพราะชุมชนชนบทบางแห่งกลายเป็นสังคมเมืองเพราะมีการพัฒนาสาธารณูปโภค และการปรับเปลี่ยนอาชีพของประชาชนจากด้านเกษตรกรรมมาเป็นการค้าขาย การรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรมและการเข้าไปทำงานตามสถานประกอบการในเมือง ทำให้วิถีชีวิตของผู้คนผูกพันอยู่กับสังคมเมืองมากขึ้น

3. แนวคิดการเรียนรู้วัฒนธรรมการบริโภค

วัฒนธรรม หมายถึง การประพฤติปฏิบัติในสังคมซึ่งเป็นที่ยอมรับกัน (ชยันต์ วรรชภูติ, 2521, หน้า 13) พบว่า วัฒนธรรมของคนในสังคมหนึ่งเป็นสิ่งที่สังคมนั้นยอมรับกันว่ามีประโยชน์และมีคุณค่า ที่ก่อให้เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างคนในสังคมภายใต้เงื่อนไขชุดหนึ่ง อีกทั้งเป็นแบบแผนพฤติกรรม Jean Baudrilard พบว่า สังคมปัจจุบันเป็นสังคมแห่งการบริโภคที่ถูกกำหนดในระบบคุณค่า ระบบคุณค่าเป็นลักษณะอย่างหนึ่งของวัฒนธรรมที่คนในสังคมกระทำหรือสร้างขึ้นมา ในสังคมหรือกลุ่มคนนั้นๆ เป็นระบบคุณค่าที่หลงไหล (ศุภร เสรีรัตน์, 2540, หน้า 252-253) พบว่า ความเชื่อและค่านิยมเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมผู้บริโภค และพฤติกรรมผู้บริโภคขึ้นอยู่กับการเห็นคุณค่าของกลุ่มคนในสังคมด้วยความพอใจจนกลายเป็นวัฒนธรรม แต่เป็นวัฒนธรรมที่ค่อนข้างจะอิสระเสรี จากการกำกับควบคุมของหน่วยราชการ คนทุกคนโดยเฉพาะวัยรุ่นสามารถเลือกที่จะบริโภคสิ่งต่างๆ โดยปลอดจากการบงกชของรัฐบาลอย่างรู้เท่าไม่ถึงการณ์ พวกเขาถูกโฆษณาอวดอ้าง และมีเสรีที่จะตัดสินใจเลือกซื้อและสมาคมกับกลุ่มเพื่อนวัยรุ่น มีเสรีภาพในการเลือกกิน เที่ยว อย่างอิสระ

สิ่งเหล่านี้วัยรุ่นกระทำจนเป็นวัฒนธรรมของกลุ่มวัยรุ่น อันสะท้อนให้เห็นสังคมการบริโภคของวัยรุ่น ที่ได้รับอิทธิพลจากสื่อโฆษณาต่างๆ ที่เห็นถึงคุณค่าของวัตถุนิยม

กาญจนา แก้วเทพ (2539, หน้า 265 – 270) วัฒนธรรมแบบมีสื่อเป็นตัวกลาง (Marss-Mediated Culture) มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับวัฒนธรรมการบริโภคอย่างแยกกันไม่ออก จะเห็นได้จากข้อแตกต่างระหว่างสังคมเมืองและสังคมชนบทในด้านสื่อคือ ในเมือง สื่อมวลชนได้เพิ่มบทบาททั้งปริมาณและคุณภาพอย่างมากต่อคนในสังคมเมือง ต่อสถาบันสังคม สื่อมวลชนได้มีอิทธิพลต่อวัยรุ่นโดยเฉพาะในมิติของ วัฒนธรรม ยิ่งสังคมในเมืองมีความทันสมัยมากขึ้น ยิ่งเพิ่มบทบาทในฐานะเป็นตัวกลั่นวัฒนธรรมที่สำคัญมากขึ้น ทำให้สังคมในเมืองโดยเฉพาะวัยรุ่นได้รู้ได้เห็น และนำเอาวัฒนธรรมที่รับรู้ได้เห็นจากสื่อต่างๆ ไปใช้กับตัวเอง และกลุ่มของตนเอง โดยมีสื่อเป็นตัวกลางและเป็นองค์กรที่สาธิตรูปแบบความสัมพันธ์ การถ่ายทอดเกี่ยวกับการซื้อขาย ทำให้วัฒนธรรมไทยกลายเป็นวัฒนธรรม แห่งการซื้อขายเพื่อการบริโภค ยังผลให้เกิดผลกระทบที่เกิดจากความสัมพันธ์แบบตลาด คือการวางโครงสร้างทางสังคม ความรู้สึกแบบใหม่ๆ เกิดขึ้น เช่น การไปดูหนังฟังเพลง การดูคอนเสิร์ต การโทรศัพท์ขอเพลงตามสถานีวิทยุ การกินอาหารแบบฟาสต์ฟู้ด ฯลฯ สิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วแต่มาจากอิทธิพลของสื่อ ซึ่งมีเนื้อหาและรูปแบบ 2 แง่มุมคือ

1. บทบาทของสื่อมวลชน ในฐานะศูนย์กลางแห่งการสร้างภูมิปัญญาของสังคม

สังคมเมืองส่วนใหญ่เป็นครอบครัวเดี่ยว เป็นสังคมแห่งการแข่งขัน แสวงหาทรัพย์สินเพื่อใช้จ่ายในการบริโภคตามสื่อ ที่ได้เรียนรู้และทำงานหาเงินเพื่อบริโภคด้านต่างๆ เช่น อาหาร เสื้อผ้า นันทนาการ เด็กในสังคมเมืองส่วนใหญ่ ครอบครัวไม่มีเวลาดูแล เด็กถูกลดทิ้ง โดยเฉพาะวัยรุ่น ครอบครัวผลักภาระให้ครูช่วยดูแล ส่วนครูมีภาระรับผิดชอบมากจึงเกิดช่องว่างระหว่างวัย (Generation Gap) วัยรุ่นซึ่งเป็นวัยที่ชอบอิสระและมีความสัมพันธ์กับเพื่อนในวัยเดียวกัน ได้รับสื่อที่เหมือนกัน เข้าร่วมกิจกรรมเดียวกัน มาจากครอบครัวที่มีพื้นฐานวัฒนธรรม จากระบบและกฎเกณฑ์เดียวกัน มีค่านิยมเหมือนกัน มีเงื่อนไขและปัจจัยที่เหมือนกัน จึงมีแบบแผนการบริโภคที่เหมือนกัน จนกลายเป็นวัฒนธรรมการบริโภคของกลุ่ม โดยกลุ่มเห็นว่าการเป็นผู้มีการบริโภค ตามกระแสวัฒนธรรมตะวันตก เป็นตัวชี้คุณภาพของคนในกลุ่ม จนมองข้ามมิติการบริโภคเดิมของไทย ส่งผลให้เกิดปัญหาและขาดความสัมพันธ์ในครอบครัวไป (ยศ สันตสมบัติ, 2539, หน้า 265-269)

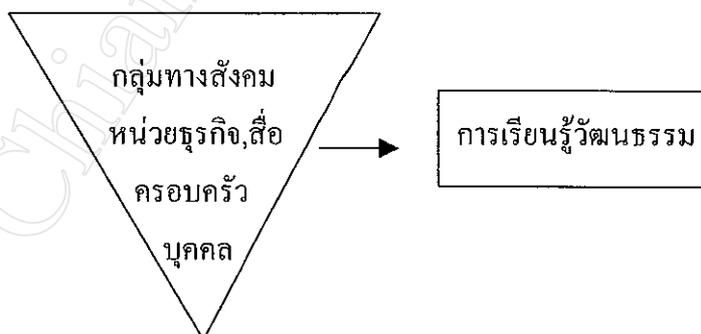
2. การเข้าแทนที่ของสื่อในความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ทำให้คนในสังคมได้รับเอาวัฒนธรรมสากลที่ได้รับการถ่ายทอดจากสื่อ เช่น รูปแบบของการบริโภค แบบสากลนานาชาติ ยังผลให้เกิดการเรียนรู้วัฒนธรรมการบริโภคจนมีผลต่อพฤติกรรมบริโภคของคนในวัย

ต่าง ๆ ไม่เหมือนกัน มีแบบแผน มีทัศนคติ ค่านิยม และพฤติกรรมสอดคล้องกันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่ม กลายเป็นวัฒนธรรมการบริโภคของกลุ่ม

นอกจากวัฒนธรรมจะมีอิทธิพลต่อแนวคิดแบบวัตถุนิยม วัฒนธรรมซึ่งเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีการผลิต ซึ่งวัยรุ่นได้รับเรียนรู้ โดยมีสื่อเป็นปัจจัยแล้วยังมีเงื่อนไขปัจจัยอื่นที่มีอิทธิพลที่มีผลกระทบต่อการเรียนรู้วัฒนธรรมการบริโภคของวัยรุ่น เช่น กลุ่มทางสังคม หน่วยธุรกิจ ครอบครัว บุคคล ซึ่งการเรียนรู้จากการถ่ายทอดในเรื่องของความเชื่อ ค่านิยมขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งทำให้เกิดการเรียนรู้วัฒนธรรมการบริโภคจนกลายเป็นพฤติกรรม

การบริโภคของสมาชิกในสังคม การเรียนรู้วัฒนธรรมการบริโภคเกิดจากความเชื่อและค่านิยม ขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งกำหนดรูปแบบของพฤติกรรมต่อไป ผลกระทบของวัฒนธรรมการบริโภคในสังคมหรือกลุ่มคนจะมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมโดยกำหนดระเบียบทิศทางและแนวทางแก่สมาชิกในสังคม หรือกลุ่มเป็นเงื่อนไขปัจจัยที่ทำให้เกิดการเรียนรู้และการเปลี่ยนแปลงทางด้านการบริโภคอย่างต่อเนื่อง เพื่อตอบสนองความต้องการของสังคมหรือกลุ่มที่มีความต้องการเหมือนกัน วัฒนธรรมการบริโภคจะมีผลต่อพฤติกรรม การบริโภคจะถูกดำเนินไปโดยมีกรอบของสังคมที่บุคคลอาศัยอยู่

รูปแสดงถึงผลกระทบจากเงื่อนไขปัจจัยของการเรียนรู้วัฒนธรรมต่อผู้บริโภค

พฤติกรรมกรบริโภค

จากรูปซึ่งมีเงื่อนไขจากกลุ่มทางสังคม หน่วยธุรกิจในการผลิตสื่อและเทคโนโลยีต่าง ๆ ครอบครัว บุคคล จะมีส่วนประกอบของลักษณะทั่วไปของวัฒนธรรม ที่จะมีผลให้เกิดการเรียนรู้ จนกลายเป็นวัฒนธรรมการบริโภคและเป็นพฤติกรรมกรบริโภค

ลักษณะทั่วไปของวัฒนธรรม

1. วัฒนธรรมเป็นการค้นพบสิ่งใหม่ๆ ประกอบด้วย 3 ส่วนคือ
 - 1.1 ระบบคิดส่งผลให้การกระทำ หรือส่วนประกอบด้านจิตใจซึ่งประกอบด้วย ความคิดความเชื่อ ระบบคุณค่า ค่านิยม วัฒนธรรมและ วิธีการให้เหตุผล ซึ่งมนุษย์ใช้การเรียนรู้ ที่จะยอมรับสิ่งที่ปรารถนาและไม่ปรารถนา
 - 1.2 ระบบเทคโนโลยี ประกอบด้วยทักษะ ความมีฝีมือและศิลปะ ซึ่งทำให้คน สามารถผลิตหรือกระทำสิ่งต่างๆ อันเกิดจากการเรียนรู้จากสิ่งแวดล้อม
 - 1.3 ระบบองค์การ เช่น ระบบครอบครัวและระบบสังคม ซึ่งทำให้มนุษย์ ประสานพฤติกรรมของเขาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ร่วมกับบุคคลอื่น
2. วัฒนธรรมมีการเรียนรู้ วัฒนธรรมไม่ได้อยู่ภายในและไม่ใช้จากสัญชาตญาณแต่ เกิดจากการเรียนรู้ในชีวิต และเกี่ยวข้องกับอารมณ์ จุดแข็งของวัฒนธรรมเกิดจากการถ่ายทอด จากคนรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง วัยรุ่นจะมีการเรียนรู้วัฒนธรรม จากการกระทำ ความคิด ความรู้สึก สิ่งเหล่านี้เป็นการประยุกต์ใช้ที่สำคัญ สำหรับพฤติกรรมการบริโภคของวัยรุ่น เป็น ผลอันเนื่องมาจากวัฒนธรรม
3. วัฒนธรรมเป็นกิจกรรมร่วมทางสังคม เป็นกลุ่มของเหตุการณ์ซึ่งมีส่วนร่วมโดย มนุษย์ที่อยู่ในสังคมนั้น ได้กำหนดให้อยู่ในรูปแบบ โดยอิทธิพลของสังคมกลุ่มต่างๆ ที่มีส่วน ร่วม อาจเป็นกลุ่มสังคมทั้งหมดจนกระทั่งถึงหน่วยที่เล็กเช่น กลุ่มวัยรุ่น ที่มีพฤติกรรม การ บริโภคเหมือนกัน ถือว่าเป็นกลุ่มที่มีวัฒนธรรมด้านการบริโภค ร่วมกัน มีกิจกรรมทางสังคม ร่วมกัน
4. วัฒนธรรมจะคล้ายคลึงกันแต่ที่ลักษณะของแต่ละสังคม วัฒนธรรมทั้งหมดจะ แสดงออกคล้ายคลึงกันในทุกสังคม เช่น การบริโภคอาหาร การแต่งกาย การนันทนาการ แต่ ลักษณะเหล่านี้ ในแต่ละสังคมจะมีรายละเอียดแตกต่างกัน เช่น การบริโภคอาหารที่มีรสชาติ หรือมีการปรุงแต่งแตกต่างกัน และรูปแบบที่แตกต่างกัน
5. วัฒนธรรมก่อให้เกิดความพอใจและมีลักษณะคงทน วัฒนธรรม สามารถตอบสนองความต้องการด้านร่างกาย และตอบสนองความต้องการที่เกิดจากการเรียนรู้ ประกอบด้วย พฤติกรรมสม่ำเสมอ ใช้มานานและทำให้เกิดความพอใจ ทำให้เกิดจากการถ่ายทอดจาก คนรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง เนื่องจากบุคคลมีความสะดวกที่จะกระทำสิ่งซึ่งมีความคุ้นเคย หรือ เป็นประเพณีนิยม
6. วัฒนธรรมมีการปรับตัว วัฒนธรรมมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาและค่อย ๆ เปลี่ยนแปลง บางสังคมจะเปลี่ยนแปลงช้า หรือไม่เปลี่ยนแปลงเลย เช่นประเทศไทยมีการยอมรับวัฒนธรรมจากทั่วโลกได้รวดเร็วมาก ประเทศลาวเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมช้ามาก

การศึกษาวัฒนธรรมที่มีอิทธิพลต่อการบริโภค เป็นเรื่องที่จะต้องศึกษาถึงพฤติกรรมของกลุ่ม เช่น กลุ่มครอบครัว กลุ่มวัยรุ่น กลุ่มที่เกี่ยวข้องอื่นๆ และชนชั้นต่างๆ ในสังคมนั้นๆ เป็นการศึกษาทางสังคมควบคู่ไปกับทางวัฒนธรรม ซึ่งวัฒนธรรมตามสภาพแวดล้อมของแต่ละสังคมย่อมมีลักษณะแตกต่างกันออกไป เพราะกลุ่มคนในสังคม หรือสมาชิกในสังคมย่อมมีวิถีชีวิตที่ต่างกันไปจากกลุ่มคน หรือสมาชิกของกลุ่มสังคมอื่น อันเป็นผลเนื่องมาจากการเรียนรู้รวมเรียกว่า “วัฒนธรรม” (อานนท์ อาภาภิรมย์, 2526, หน้า 104)

การเรียนรู้วัฒนธรรมการบริโภคของคนซึ่งปฏิบัติกันโดยทั่วไปนั้น เกิดจากการถ่ายทอดจากแหล่งต่างๆ ซึ่งเรียกว่า ตัวแทนการขัดเกลา

การขัดเกลาทางสังคม เป็นกระบวนการของการเรียนรู้ที่จะมีชีวิตร่วมกันในสังคม เพื่อให้สมาชิกมีความรับผิดชอบร่วมกัน ผูกพันยึดมั่นในคุณค่าและปฏิบัติตาม ทั้งนี้เชื่อว่าการเป็นสมาชิกของสังคมหรือองค์การจะสมบูรณ์เมื่อผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคม โดยมีตัวแทนการขัดเกลาทางสังคมเป็นตัวส่งผ่านแบบแผนทั้งหลาย จนสามารถใช้ระบบสัญลักษณ์ในการสื่อความหมายร่วมกัน การขัดเกลาทางสังคมเป็นกระบวนการที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อ

1. เป็นกลไกการผลิตซ้ำทางสังคมและวัฒนธรรม
2. เป็นกลไกแห่งการควบคุมทางสังคม เนื่องจากสมาชิกของกลุ่มถูกนำไปปฏิบัติตามวิถีทางของกลุ่มโดยสมัครใจหรือไม่ก็ตาม โดยการทำให้บรรทัดฐานและค่านิยมต่างๆ ของกลุ่มกลับกลายเป็นบรรทัดฐานและค่านิยมของตนเอง
3. เป็นรากฐานแห่งการเรียนรู้บทบาท เนื่องจากเราเกิดความเข้าใจธรรมชาติของโครงสร้างทางสังคมและตำแหน่งของเราภายในโครงสร้างดังกล่าวรวมทั้งความคาดหวังต่างๆ สำหรับคนในตำแหน่งเหล่านั้น

4. เป็นกระบวนการที่เกี่ยวกับวิถีทางที่เราก่อรูป ดำรงและเปลี่ยนแปลงเอกลักษณ์ของเรา เหตุผลเพราะเราเคยเป็นใคร และเราจะเป็นอะไรต่อไป เป็นสิ่งที่ผุดขึ้นจากเตาหล่อหลอมแห่งประสบการณ์ที่เราเรียกว่า “กระบวนการขัดเกลาทางสังคม” (พัทธา สายหู, 2524 , หน้า 92-99)

สุพัตรา สุภาพ (2537, หน้า 38-9-39) มองการขัดเกลาทางสังคมว่าเป็นกระบวนการทั้งทางตรงและทางอ้อมที่มนุษย์ ในสังคมหนึ่งได้เรียนรู้คุณค่า กฎเกณฑ์ ระเบียบแบบแผน ที่กลุ่มหนึ่งๆ กำหนดขึ้น หรือวางไว้เพื่อเป็นแบบแผนปฏิบัติต่อกัน เพื่อให้บุคคลได้พัฒนาบุคลิกภาพของตนให้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม การขัดเกลาทางสังคมมี 2 วิธีเดี๋ยวก็คือ การขัดเกลาโดยตรงและการขัดเกลาโดยอ้อม

1. การขัดเกลาโดยตรง เป็นการขัดเกลาที่ต้องการให้บุคคลปฏิบัติให้ถูกต้องตามระเบียบ แบบแผน ที่กลุ่มสังคมนั้นกำหนดไว้เพื่อให้บุคคลสามารถวางตัวได้ถูกต้อง เหมาะสม

กับสถานการณ์ การขัดเกลาโดยตรงจะพบเห็นโดยเสมอในครอบครัว วัด โรงเรียน โดยเฉพาะสถาบันครอบครัวถือว่าเป็นสถาบันพื้นฐานที่ขัดเกลามนุษย์ให้รู้ ว่า สิ่งใดควรทำสิ่งใดไม่ควรทำ หรืออะไรถูกอะไรผิด เป็นสถาบันที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาบุคลิกภาพอย่างลึกซึ้งและมีอิทธิพลต่ออารมณ์ ทักษะและความประพฤติของเด็กเป็นอย่างยิ่ง เพื่อจะได้วางตัวได้ถูกต้องเหมาะสม

2. การขัดเกลาโดยอ้อม เป็นสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้โดยธรรมชาติของบุคคล เพื่อให้เกิดการปฏิบัติตามที่เหมาะสม และได้รับการยอมรับจากสังคมที่ตนเป็นสมาชิกอยู่ เช่น เด็กเลียนแบบการแสดงของพ่อแม่เพื่อเรียนรู้มารยาทจากเพื่อนกลุ่มเดียวกัน การขัดเกลาทางสังคม เป็นกลไกควบคุมทางสังคมให้ปฏิบัติตามบรรทัดฐานทางสังคมได้กำหนดไว้ เงื่อนไขที่ทำให้การขัดเกลาทางสังคมมีอำนาจเสมือนกลไกควบคุมทางสังคมมากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับระดับความสนใจของสมาชิกใหม่ที่จะมาเป็นสมาชิกกลุ่ม เมื่อสมาชิกใหม่กลายมาเป็นส่วนหนึ่งในโครงสร้างของกลุ่ม เขาก็มีสิทธิในการควบคุมซึ่งกันและกัน เพราะในขณะที่เขาได้รับการขัดเกลาทางสังคมจากบุคคลอื่นนั้น บุคคลอื่นๆ ก็ได้รับการขัดเกลาทางสังคมจากเขาด้วย (โกลโลวดี เจริญภักดี, 2529, หน้า 9)

การขัดเกลาทางสังคมเป็นกระบวนการทางการศึกษาที่มีวัตถุประสงค์เพื่อให้สังคมดำรงอยู่ และช่วยให้บุคคลในสังคม สามารถมีชีวิตอยู่ร่วมกันกับบุคคลอื่นในสังคมนั้นได้เป็นอย่างดี แต่ในสังคมประกอบด้วยคนหมู่มาก จึงมีความจำเป็นต้องมีตัวแทนของสังคมทำหน้าที่เป็นผู้ให้การขัดเกลาบุคลิกภาพของสมาชิก (ณรงค์ เสงี่ยมประชา ,2538, หน้า 165-167) กล่าวว่ามีตัวแทนการขัดเกลาอยู่ 5 กลุ่มคือ

1. ครอบครัว ครอบครัวจัดเป็นตัวแทนในการขัดเกลาทางสังคมที่สำคัญมากที่สุด เพราะมีความใกล้ชิดกับสมาชิกของครอบครัว และอยู่ร่วมกันเป็นเวลานาน เป็นแหล่งอบรมสั่งสอน ถ่ายทอดวัฒนธรรม ค่านิยม ทักษะและทักษะการดำเนินชีวิตเบื้องต้น เช่น สอนให้รู้จักวิธีเดิน การกินอาหาร มารยาทต่างๆ บุคคลในครอบครัวจะปรุงแต่งเด็กให้กลายเป็นบุคคลที่สามารถเข้าร่วมสังคม มีกิจกรรมร่วมกับผู้อื่น และครอบครัวจะทำหน้าที่ ขัดเกลาทางสังคมได้ดีขึ้น ถ้าพ่อแม่แม่เรือนเป็นแบบอย่างที่ดีมีพฤติกรรมดีสังคมยอมรับลูกๆ และสมาชิกในครอบครัวจะเลียนแบบเอาอย่าง ซึ่งจะช่วยให้เขาเหล่านั้นเป็นคนดีในสังคมด้วย ในทางตรงกันข้าม ถ้าพ่อแม่เป็นแบบที่ไม่ดี ย่อมยากที่จะสอนให้ลูกเป็นคนดีได้

2. กลุ่มเพื่อน เมื่อเด็กโตขึ้นก็จะเข้าร่วมสังคมกับเพื่อนๆ เช่นกับเพื่อนบ้าน เพื่อนที่สนามเด็กเล่น เพื่อนที่โรงเรียน กลุ่มเพื่อนมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้วัฒนธรรมการบริโภคจนเป็นผลต่อพฤติกรรมของเด็กเช่นกัน เด็กอาจเลียนแบบเอาอย่างเพื่อน ดังนั้นถ้าเด็กคบเพื่อนดีก็จะได้รับแบบอย่างที่ดี ในทางตรงกันข้ามถ้าคบเพื่อนเลวก็อาจชักนำให้มีพฤติกรรมฝืนสังคมได้

และกลุ่มเพื่อนจะช่วยให้เด็กได้เรียนรู้สิ่งใหม่ๆ ที่อาจไม่ได้รับจากครอบครัวหรือผู้ใหญ่ เช่น เพศศึกษา ความเสมอภาค ความเป็นตัวของตัวเอง ความเป็นผู้นำ ในกลุ่มเพื่อนเด็กจะเป็นตัวของตัวเองมากขึ้น เด็กอาจจะเลือกคบเพื่อนที่ถูกต้องและอาจนำเอาพฤติกรรมต่างๆ ของเพื่อนมาใช้เป็นแนวการเรียนรู้วัฒนธรรมการบริโภคและนำมาใช้ปฏิบัติเอง กลุ่มเพื่อนจะช่วยให้สมาชิกได้เรียนรู้ในสิ่งต่างๆ ดังต่อไปนี้

ยึดมั่นในประเพณีน้อยลง สร้างค่านิยมและความรู้ใหม่ ๆ เพิ่มมากขึ้น

1. สอนให้รู้จักแบบแผนของการอยู่ร่วมกันในสังคมมากขึ้น เช่น การปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของกลุ่มในการเล่นกีฬาด้วยกัน หรือทำงานร่วมกัน ถ้าฝ่าฝืนก็จะถูกตักเตือนออกจากกลุ่มในลักษณะที่แตกต่างจากการถูกพ่อแม่บังคับ
 2. สอนให้เป็นคนมีประสบการณ์เกี่ยวกับความเสมอภาคเท่าเทียมกัน
 3. เป็นส่งเสริมในการพัฒนาบุคลิกภาพของเด็ก นอกเหนือจากที่ได้รับจากครอบครัว เช่น ความเป็นตัวของตัวเอง แบบของอารมณ์ เอกลักษณะเฉพาะของตัวเอง ความคิดของตนเอง
 4. สอนให้มีประสบการณ์เกี่ยวกับความสัมพันธ์กันเป็นส่วนตัวมากกว่าการที่จะใช้อำนาจ
3. โรงเรียน มีอิทธิพลต่อการพัฒนาบุคลิกของเด็กมากเพราะเด็กในปัจจุบันมีชีวิตอยู่ในโรงเรียนเป็นเวลานาน วันละหลายชั่วโมงและหลายปี บางคนเข้าโรงเรียนตั้งแต่อายุอนุบาลหรือก่อนอนุบาลซึ่งมีอายุประมาณ 3-4 ปี จนถึง 19 ปี หรือมากกว่า โรงเรียนจะทำหน้าที่สำคัญ เช่น สอนให้มีความรู้และทักษะในการดำรงชีพ อบรมสั่งสอนเพื่อให้เป็นพลเมืองดี มีความจงรักภักดีต่อชาติ มีจรรยาบรรยาอันดีงาม และเปิดโอกาสให้เด็กได้ใกล้ชิดสร้างสรรค์กับเพื่อนๆ เป็นระยะเวลาาน ทำให้มีโอกาสได้เรียนรู้ระเบียบแบบแผนของสังคมได้มากขึ้น
4. สื่อมวลชน ได้แก่ โทรทัศน์ วิทยุ ภาพยนตร์ หนังสือพิมพ์ สิ่งตีพิมพ์ต่างๆ และอื่นๆ สิ่งเหล่านี้จะเป็นสื่อทำให้เกิดค่านิยม ความเชื่อ ทศนคติ เพื่อให้เรียนรู้พฤติกรรมแบบอย่างต่างๆ แล้วนำมาประพฤติปฏิบัติในสังคม ดังจะพบเห็นได้ง่ายๆ ในหมู่เด็กที่ชมภาพยนตร์ แล้วนำเอาพฤติกรรมการแสดงของผู้แสดงมาปฏิบัติ สื่อมวลชนนับว่ามีอิทธิพลและมีบทบาทต่อบุคลิกภาพและพฤติกรรมต่างๆ ช่วยให้สมาชิกของสังคมได้เรียนรู้และได้รับการปลูกฝังวัฒนธรรมเหล่านั้น
5. สถาบันทางสังคม และองค์กรอื่นๆ เช่น สถาบันทางศาสนา สมาคม มูลนิธิ สถาบันทางศาสนาก็มีบทบาทสำคัญต่อการจัดเกล้าทางสังคม โดยเฉพาะในสังคมไทยซึ่งจะเห็นได้ว่า วัดเป็นหน่วยทางสังคมที่ใกล้ชิดกับชาวบ้าน ชาวบ้านได้อาศัยเป็นแหล่ง อบรม

ทางจิตใจแหล่งการศึกษาหาความรู้ เป็นแหล่งให้การอบรมลูกหลานมาเป็นเวลาช้านาน วัดเป็นตัวแทนที่สำคัญในการขัดเกลาทางสังคมเช่นกัน นอกจากนี้ วัดก็ยังมีหน่วยงานอื่นๆ ที่มีส่วนช่วยในการขัดเกลาทางสังคม เช่น ยูวพุทธสมาคม พุทธสมาคม ศูนย์พัฒนาเยาวชน

การขัดเกลาทางสังคม มีความจำเป็นสำหรับบุคคลทุกเพศ ทุกวัย ซึ่งจะขัดเกลาต่อเนื่องกันไปตลอดชีวิต วัยรุ่นเป็นวัยที่ก้าวเข้าไปสู่วัยผู้ใหญ่ โรงเรียน กลุ่มเพื่อน และสื่อมวลชนจะมีบทบาทสำคัญในการขัดเกลาทางสังคมแก่วัยรุ่น

การเรียนรู้วัฒนธรรมการบริโภคของคนในสังคม มีหลายลักษณะ การเรียนรู้ดังกล่าว ต้องอาศัยเงื่อนไข และปัจจัยที่ส่งเสริมให้เกิดให้เกิดวัฒนธรรมการบริโภค เช่น ครอบครัว กลุ่มเพื่อน โรงเรียน ตัวแบบ และสื่อต่างๆ ในการอธิบายปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมการบริโภคใน 3 ด้าน คือ การรับประทานอาหารนอกบ้าน การแต่งกาย และการพักผ่อนหย่อนใจนี้ ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับกลุ่ม วัฒนธรรมการบริโภค และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นกรอบในการศึกษา และกำหนดประเด็นในการเก็บข้อมูลกลุ่มเป้าหมาย

4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

มีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้พฤติกรรมทางสังคมของวัยรุ่น ในประเด็นต่างๆ ดังนี้

ชูเกียรติ ลิสุวรรณ์ (2535) ได้ศึกษาระบบการเรียนรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่นชนบทภาคเหนือ ผลการศึกษาพบว่า ระบบการเรียนรู้ในท้องถิ่นที่สำคัญ เริ่มถ่ายทอดกันในครอบครัวใช้สื่อที่มีอยู่ในปัจจุบันในชุมชน กระบวนการถ่ายทอดความรู้ใช้วิธีสอนและปฏิบัติไปพร้อมกัน ผู้สอนคือผู้ใหญ่ในครอบครัว ที่มีความรู้หรือประสบการณ์ในเรื่องนั้นๆ ผู้เรียนคือลูกหลานหรือเครือญาติ ที่มีแรงจูงใจจากตัวอย่างความสำเร็จ ของคนในรุ่นก่อนการถ่ายทอดความรู้ในครอบครัวนี้ จะเกิดขึ้นตลอดเวลา ผู้เรียนเมื่อชำนาญแล้วจะเป็นผู้สอนคนในรุ่นหลังๆ ต่อไป ศูนย์กลางการเรียนรู้ในท้องถิ่นจะเริ่มจากที่บ้าน และเปลี่ยนไปเป็นวัดและโรงเรียน การขยายตัวของสื่อมวลชนตลอดจนวิธีการเผยแพร่ความรู้ใหม่ มีส่วนกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระบบการเรียนรู้ของประชาชนในท้องถิ่นภาคเหนือเป็นอย่างมาก มีข้อสังเกตบางประการในเรื่องความเข้าใจเกี่ยวกับระบบการเรียนรู้ดั้งเดิมในท้องถิ่น หลายคนมีแนวโน้มจะเชื่อหรือหลงไปว่าระบบดั้งเดิมยังคงมีอยู่อย่างสมบูรณ์หรือพยายามที่จะมีการรื้อฟื้น โดยไม่มองบริบทอื่นๆ แต่ที่จริงระบบการเรียนรู้ดั้งเดิมในท้องถิ่นภาคเหนือจำนวนมากได้ถูกทำลายไปมากแล้ว ทั้งโดยตั้งใจหรือไม่ตั้งใจ ขณะเดียวกันระบบการเรียนรู้ในท้องถิ่นดั้งเดิม ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น ลักษณะ

หนึ่งก็ได้ถูกพัฒนาขึ้นภายใต้บริบทในช่วงเวลาต่างๆ ดังนั้นการจะฟื้นฟูระบบดั้งเดิมในเงื่อนไขสถานการณ์ใหม่ จึงเป็นไปได้ยากหรือเป็นไปได้ยากถ้าบริบทอื่นเปลี่ยนแปลงไปมากแล้ว

การเรียนรู้เดิมเกิดจากการถ่ายทอดในครอบครัวและในขณะเดียวกันการเรียนรู้ดั้งเดิมก็ถูกพัฒนา

ชิดกมล สังข์ทอง (2536) ได้ศึกษาเรื่องการศึกษารอบครอบครัวที่มีอิทธิพลต่อวินัยในตนเองต่อวัยรุ่น ผลการศึกษาพบว่า องค์กรครอบครัวที่มีอิทธิพลต่อวินัยในตนเองของวัยรุ่น ที่สำคัญที่สุด คือ การเป็นตัวแบบของบิดามารดา การอบรมเลี้ยงดู ดังนั้นจึงเห็นว่าบิดามารดาควรคำนึงถึงการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ที่ตนตั้งขึ้นอย่างสม่ำเสมอ เพื่อเป็นการวางแนวทางในการฝึกวินัยให้กับเด็ก โดยใช้เหตุผล ความรัก ความเข้าใจ และที่สำคัญคือการเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับบุตร รวมทั้งเป็นแนวทางในการ อบรมเลี้ยงดูบุตร ตลอดจนสามารถเข้าใจในพฤติกรรมเกี่ยวกับวินัยในตนเองของเด็กว่า เกิดจากการกระทำเลียนแบบผู้ใหญ่ นอกจากนี้องค์ประกอบอื่นๆของกระบวนการ การขัดเกลาทางสังคมก็มีอิทธิพลต่อการมีวินัยในตนเองของวัยรุ่นด้วย เช่น กลุ่มเพื่อน โรงเรียน สิ่งแวดล้อมในกลุ่มชนที่เขาอาศัย ตลอดจนสื่อมวลชนต่างๆ วัยรุ่นมีความสัมพันธ์กับกลุ่มเพื่อนมากขึ้น กลุ่มเพื่อนมีอิทธิพลในการเลียนแบบ เสริมแรงต่อการแสดงพฤติกรรมของวัยรุ่นด้วย สำหรับโรงเรียนครูเป็นต้นแบบที่เด่นชัดมากสำหรับนักเรียน สื่อมวลชนทั้งด้านหนังสือพิมพ์ ภาพยนตร์ โทรทัศน์ ล้วนเป็นตัวแบบสัญลักษณ์ที่วัยรุ่นสามารถเรียนรู้จากตัวแบบประเภทนี้ซึ่งส่งผลต่อพฤติกรรมของวัยรุ่นทั้งทางบวกและทางลบ

พ่อแม่ควรเป็นแบบอย่างที่ดีในการปฏิบัติตนในเรื่องวินัยของตนเองแก่วัยรุ่น ตลอดจนให้การเลี้ยงดู อย่างอบอุ่น

สายฝน ควรมงคล (2537) ได้ศึกษาเรื่องการศึกษาสถานะทางเอกลักษณ์ของวัยรุ่นตอนปลายในสถาบันอุดมศึกษาผลของการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการค้นหาเอกลักษณ์ของวัยรุ่นจะขึ้นอยู่กับ การอบรมเลี้ยงดู การมีโอกาสได้ร่วมทำกิจกรรมต่างๆ และการมีประสบการณ์ที่เพิ่มพูนขึ้น จะช่วยให้สามารถค้นหาสถานะทางเอกลักษณ์ของตนได้ นอกจากนี้สถาบันต่างๆ ที่มีผลต่อการค้นหาเอกลักษณ์ของตนของวัยรุ่นคือ

ครอบครัว เป็นหน่วยทางสังคมหน่วยแรก ที่ช่วยเอื้อให้วัยรุ่นค้นหาเอกลักษณ์ของตนได้ บิดามารดาควรเปิดโอกาสให้วัยรุ่นได้มีอิสระในการเข้าร่วมกิจกรรม และมีอิสระในการแสดงความคิดเห็น ความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัว ได้แก่การแสดงความรัก สนับสนุน รักใคร่ ซื่อสัตย์ เอาใจใส่ต่อทุกข์สุขของบุตร คอยช่วยเหลือและให้ความสำคัญกับบุตร การอบรมเลี้ยงดูแบบใช้เหตุผลช่วยให้บุตรมีความเข้าใจเหตุผลต่างๆ มีความคิดกว้างขึ้น จนสามารถค้นหาเอกลักษณ์ของตนได้

โรงเรียน ส่วนเสริมให้วัยรุ่นได้เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ทั้งที่เป็นกิจกรรมของโรงเรียน และกิจกรรมนอกหลักสูตร เพื่อช่วยให้วัยรุ่นรู้จักวิเคราะห์ตนเองแยกแยะความแตกต่างระหว่างบุคคลและเหตุการณ์ทางสังคมที่กว้างขวางขึ้นได้อย่างถูกต้อง มีความเข้าใจสถานการณ์ที่เกิดขึ้น สามารถนำไปแก้ไขปัญหาลักษณะวิกฤติของการค้นหาเอกลักษณ์ได้

กลุ่มเพื่อน ผู้ที่เกี่ยวข้องกับวัยรุ่น ควรส่งเสริมให้วัยรุ่นรู้จักคบเพื่อนที่มีพฤติกรรมเหมาะสม เป็นที่ยอมรับของสังคม เพราะวัยรุ่นเป็นวัยที่ชอบเข้ากลุ่ม มีความใกล้ชิดผูกพันกับกลุ่มเพื่อนมาก ทำให้มีพฤติกรรมหรือแนวคิดบางอย่างของเพื่อน มาเป็นพฤติกรรมและแนวคิดของตนเพื่อให้ได้รับการยอมรับจากกลุ่มเพื่อน วัยรุ่นจะเกิดความภาคภูมิใจช่วยเหลือเอื้อต่อการพัฒนาการ ทางเอกลักษณ์ของวัยรุ่น

สื่อมวลชน ปัจจุบันมีบทบาทต่อชีวิตประจำวันมา โดยให้ความรู้ให้ประสบการณ์ ปลุกฝังทัศนคติ ค่านิยม ซึ่งเป็นการสะท้อนถึงความเป็นไปของสังคมปัจจุบัน สื่อมวลชนควรเสนอข้อมูลที่ถูกต้องเหมาะสม ทั้งในแง่ดีและแง่ไม่ดีของเรื่องต่างๆ

เงื่อนไขปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อเอกลักษณ์ของวัยรุ่น ขึ้นอยู่กับครอบครัว โรงเรียน กลุ่มเพื่อน สื่อ

การศึกษาพฤติกรรมการเลือกบริโภคอาหารของชาวบ้านชนบทภาคเหนือกับยุคที่สังคมเปลี่ยนแปลงนี้ มีงานวิจัยเกี่ยวข้องหลายเรื่อง

เบญญา ยอดคำเนิน (2521) ได้ศึกษา “ปัจจัยทางวัฒนธรรมที่เป็นข้อจำกัดทางโภชนาการของประชาชนในอำเภอห้างฉัตร และอำเภอแม่ทา จังหวัดลำปาง” โดยเลือกอำเภอละ 2 ตำบล ในแต่ละตำบลเลือก 1 หมู่บ้าน และใน 1 หมู่บ้านเลือกสัมภาษณ์หมอดำแย หมอเมือง (หมอแผนโบราณ) และผู้รู้บางคนทั้งหญิงและชาย จำนวน 15 คน โดยมีเครื่องมือในการเก็บข้อมูล คือ แบบสัมภาษณ์ผู้ให้ข่าวสาร ที่มีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องนี้โดยเฉพาะ โดยเน้นถึงความเชื่อ ทัศนคติเกี่ยวกับอาหารแบบสอตามการศึกษา ซึ่งเน้นถึงเรื่องการปฏิบัติและพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับการรับประทานอาหาร และรวบรวมจาก ประสบการณ์และการสังเกตของผู้วิจัย ในฐานะที่เกิดและเติบโตที่จังหวัดลำปาง ผลการศึกษาพบว่า “ความเชื่อและพฤติกรรมต่างๆ เกี่ยวกับการบริโภคอาหารนั้น เพื่อป้องกันและรักษาสุขภาพอนามัย และยังพบว่า ความเชื่อพื้นบ้านในเรื่องสุขภาพอนามัย และโรคภัยไข้เจ็บ มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมในการรับประทานอาหารของประชาชนในท้องถิ่นเป็นอย่างยิ่ง ส่วนในเรื่องแหล่งที่ได้มาของอาหารนั้น พบว่ามีอยู่ 4 แหล่งใหญ่ๆ คือ ส่วนหรืออาหารที่ผลิตได้เอง ตลาดร้านปลีกย่อย แม่ค้า หาบเร่เพื่อนบ้าน

ปัจจัยทางวัฒนธรรมเน้นถึงความเชื่อและพฤติกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวกับการบริโภคอาหาร และมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการรับประทานอาหาร

ในด้านพฤติกรรมกรรมการบริโภค ยิ่งยง เทาประเสริฐ (2527) ได้ศึกษาขอบข่าย พฤติกรรมการกินของชาวบ้านควบคู่กับการศึกษาเชิงคุณภาพ ผลการวิจัยพบว่า ขอบข่าย พฤติกรรมการกินมี 4 แบบคือ

1. ข้อห้ามในการกิน

เป็นกฎเกณฑ์ของสังคมที่ถือปฏิบัติสืบทอดกันมาในสภาวะ หรือสถานการณ์บางอย่าง เช่น ห้ามหญิงตั้งครรภ์กินไข่ หรือห้ามหญิงคลอดบุตร (อยู่ไฟ) กินของแสลง เพราะจะทำให้เป็นลมผิดเดือน โดยข้อห้ามอาจจะมีหรือไม่มีเหตุผลก็ได้ ถ้าไม่ปฏิบัติตามจะถูกตำหนิ

2. ความเชื่อในการกิน

เป็นความเข้าใจและประสบการณ์ที่ได้ถ่ายทอดและสะสมกันมา โดยมักจะมีเหตุผล หรือข้ออ้างอิงเป็นคำอธิบายถึงผลของความเชื่อนั้นๆ ซึ่งอาจจะจริง หรือไม่จริงก็ได้ เช่น หญิงที่คลอดบุตรใหม่จะต้องบิบน้ำนมใน 2-3 วันแรกหึ่ง (Collastrum) เพราะเข้าใจว่าเป็นน้ำเหลืองเสีย และเด็กอายุต่ำกว่า 1 ปี จะไม่ให้กินไข่ กินปลา เพราะกลับเป็นขาง ฯลฯ

3. ความบอຍในการกิน

เป็นการกระทำที่เอาอย่างกัน เพื่อแสดงควมมีส่วนร่วมหรือเพื่อรักษาสถานะของตนในสังคม หรือเพื่อความจำเป็นทางเศรษฐกิจ โดยไม่จำเป็นต้องถูกต้องและไม่จำเป็นต้องมีเหตุผล เช่น การเลี้ยงดูลูกด้วยนมขวด ซึ่งแสดงถึงความทันสมัย หรือตามอย่างเพื่อน

4. นิสัยในการกิน

เป็นพฤติกรรมที่แสดงถึงความชอบและไม่ชอบในรสชาติ หรือลักษณะการประกอบอาหาร เช่น การชอบกินอาหารคิบ (ลาบ, ก้อย) ชอบกินรสเผ็ด ไม่ชอบกินผัก ไม่ชอบกินเนื้อ โดยได้ถูกเงื่อนไขจากการให้ปฏิบัติเป็นเวลานาน จนเป็นความเคยชินหรือนิสัย

ขอบข่ายพฤติกรรมการกินมี 4 อย่าง คือข้อห้ามในการกิน ความเชื่อในการกิน ความบอຍในการกิน นิสัยในการกิน

นภัส ศิริสัมพันธ์ (2527) ศึกษา “พฤติกรรมการบริโภคของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองชลบุรี เป็นการศึกษาเชิงปริมาณ วิธีการศึกษาแบ่งการสำรวจออกเป็น 4 ขั้นตอน คือ การทำสำมะโนโดยใช้แบบสัมภาษณ์ สอบถามผู้ประกอบการค้าอาหาร สุ่มตัวอย่างอยู่ประกอบการค้าอาหารที่เป็นหญิง 23 % ของผู้ประกอบการค้าทั้งหมด และสัมภาษณ์โดยใช้แบบสอบถามสัมภาษณ์ผู้บริโภค ผู้มาซื้ออาหารสำเร็จรูปจากแม่ค้า ซึ่งตกเป็นตัวอย่างโดยใช้แบบสัมภาษณ์จำนวน 441 ราย และสัมภาษณ์ตามถิ่นที่อยู่อาศัย สุ่มตัวอย่างกลุ่มแม่บ้าน 4 % ของครัวเรือนในเขตเทศบาลทั้งหมด พบว่า ประชากรในเขตเทศบาลซื้ออาหารสำเร็จรูปกินได้อย่างสะดวก ประชากรมีพฤติกรรมการกินที่ฟุ่มเฟือย ส่วนมากจะเป็นพฤติกรรมการกินเพื่อความ

บันเทิงมากกว่าจะกินให้อิ่มท้อง โดยมีปัจจัยอื่นเข้ามาเกี่ยวข้องกับความสำเร็จ คือ ในหมู่มนุษย์ หรือผู้มีเชื้อสายจีนไม่กินเนื้อวัว เนื้อควาย ซึ่งเชื่อว่า วัวควาย เป็นสัตว์ใหญ่ที่มีคุณต่อมนุษย์

พฤติกรรมการกินที่ฟุ่มเฟือย ส่วนมากเป็นพฤติกรรมการกินเพื่อความบันเทิง มากกว่ากินให้อิ่มท้อง และยังมีปัจจัยอื่นเข้ามาเกี่ยวข้อง

ศิริวรรณ เสรวิรัตน์ (2538) พบว่า บุคคลทุกคนจะต้องมีการติดต่อสื่อสารกับบุคคลอื่น ที่มีอิทธิพลทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อการตัดสินใจซื้อการใช้บริการ จากการศึกษาถึงกลุ่มและผลกระทบของกลุ่ม จะให้ข้อเท็จจริงกับนักการตลาด ในส่วนที่เกี่ยวกับอิทธิพลของกลุ่มจนเป็นวัฒนธรรมการบริโภคและมีผลต่อพฤติกรรมผู้บริโภค กลุ่มอาจจะจัดประเภทเป็นกลุ่มการติดต่อ (กลุ่มปฐมภูมิและกลุ่มทุติยภูมิ) โดยโครงสร้างและลำดับ (กลุ่มเป็นทางการและไม่เป็นทางการ) จากขนาดหรือความซับซ้อน (กลุ่มขนาดใหญ่และกลุ่มขนาดเล็ก) และโดยสมาชิกหรือกลุ่มใฝ่ฝัน (กลุ่มสมาชิกหรือกลุ่มสัญลักษณ์)

รูปแบบพื้นฐาน 6 ประการ ของกลุ่มที่เกี่ยวข้องที่มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้วัฒนธรรมการบริโภคและส่งผลต่อพฤติกรรมของบุคคลประกอบด้วย (1) ครอบครัว (2) เพื่อน (3) ชั้นสังคม (4) วัฒนธรรมกลุ่มย่อยได้คัดเลือกไว้ (5) วัฒนธรรมเฉพาะบุคคล (6) วัฒนธรรมอื่นๆ

กลุ่มอ้างอิงเป็นกลุ่มที่กำหนดโครงสร้างของการอ้างอิงในการตัดสินใจซื้อ ประกอบด้วย กลุ่มอ้างอิงซึ่งมีอิทธิพลต่อค่านิยมพฤติกรรมโดยทั่วไป (1) กลุ่มอิทธิพลพื้นฐาน (2) กลุ่มอ้างอิงเปรียบ กลุ่มอิทธิพลที่มีต่อทัศนคติแนวความคิดเกี่ยวกับกลุ่มอ้างอิงได้มีการขยายไปยังกลุ่มที่ไม่มีการติดต่อสื่อสารแบบเผชิญหน้า ซึ่งประกอบด้วยกลุ่มที่มีการติดต่อกัน กลุ่มที่ไม่ยอมรับและหลีกเลี่ยง การสร้างความเชื่อถือ การดึงดูดใจ และอำนาจของการจูงใจกลุ่มอ้างอิงจะมีผลกระทบต่อระดับของอิทธิพลกลุ่มอ้างอิงจะมีประสิทธิผลมากสำหรับผู้โฆษณาสินค้าและบริการเพราะช่วยให้ผู้รับสาร เห็นภาพของผู้ใช้ผลิตภัณฑ์ได้ดีขึ้น

รูปแบบการอ้างอิง 3 ประเภทที่นิยมใช้มากที่สุดคือ (1) กลุ่มที่มีชื่อเสียง (2) กลุ่มผู้เชี่ยวชาญ (3) กลุ่มบุคคลทั่วไป

อิทธิพลของกลุ่มจนกลายเป็นพฤติกรรมการบริโภคมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการบริโภค นอกจากนี้แล้วยังมีอิทธิพล ต่อพฤติกรรมการบริโภค

พัชรี ยุติธรรม (2539) พบว่า “พฤติกรรมเลือกรับประทานอาหารของกลุ่มวัยรุ่น” นั้นส่วนใหญ่ได้รับวัฒนธรรมมาจากภายนอก เพราะต้องไปเรียนหนังสือนอกหมู่บ้าน ได้เรียนรู้พฤติกรรมบางอย่างจากกลุ่มเพื่อน โดยถือว่าเป็นใบเบิกทางที่ทำให้เข้าไปอยู่ในกลุ่มเพื่อนได้ และมีการชักชวนไปหาแหล่งเรียนรู้จากในตัวเมืองที่มีความทันสมัย ดังนั้นพฤติกรรม การเลือกบริโภคอาหาร จึงเปลี่ยนแปลงไปจากที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากครอบครัว ในขณะเดียว

กันสื่อมวลชนก็เข้ามามีบทบาทในกลุ่มวัยรุ่นมากขึ้น ทำให้ความต้องการทดลองกับอาหาร สไตส์แปลกๆ รสชาติใหม่ ตามแรงโฆษณาจากโทรทัศน์และความนิยมของวัยรุ่น อย่างไรก็ตาม ความเป็นวัยรุ่นและต้องการการยอมรับจากเพื่อนๆ และคนรอบข้าง วัยรุ่นจึงค่อนข้างที่จะ ค่อนข้างพิถีพิถันกับอาหารเป็นพิเศษ

พฤติกรรมกรรมการบริโภคอาหารของกลุ่มวัยรุ่นส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลจากกลุ่มเพื่อน มากกว่าการได้รับถ่ายทอดจากครอบครัว

พาสนา พลโตศิลป์ (2535) ได้ศึกษาเรื่องปัญหาการปรับตัวของเด็กวัยรุ่นในเขต กรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาพบว่า ภาระการเปลี่ยนแปลงพัฒนาการทางร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสังคมของวัยรุ่น ย่อมเป็นผลทำให้เด็กวัยรุ่นต้องเผชิญกับความเครียด จากปัญหา การเปลี่ยนแปลงตามพัฒนาการแห่งวัย หรือเกิดปัญหาจากการปรับตัวให้เหมาะสมกับสภาพ สังคมสิ่งแวดล้อม และมักจะพบว่าปัญหาสุขภาพจิตที่พบบ่อยในวัยรุ่นมักจะเป็นปัญหาเกี่ยวกับการปรับตัวที่เนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงตามพัฒนาการแห่งวัย ปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นปัญหา ที่เกิดขึ้นเป็นปัญหาที่สลับซับซ้อนหลาย ๆ ด้านทั้งด้านชีวภาพของร่างกาย การทำงานของ ระบบต่าง ๆ รวมทั้งการบรรลุวุฒิภาวะทางเพศ จิตใจ อารมณ์ สังคม และสติปัญญา การ เปลี่ยนแปลงในแต่ละด้านของแต่ละคนแตกต่างกันไป วัยรุ่นที่ไม่ได้รับการเตรียมตัวล่วงหน้า เพื่อรับการเปลี่ยนแปลง ประกอบกับบิดามารดาหรือผู้ปกครอง ขาดความรู้ไม่ให้อธิบายหรือ คำแนะนำแก่เด็ก ให้เข้าใจ ถึงการเปลี่ยนแปลงและผลที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงในแต่ละด้าน แล้ว เด็กก็จะมีปัญหาทางด้านจิตใจ อารมณ์ บุคลิกภาพ พฤติกรรม และปัญหาในการปรับตัว ตามมาได้ ปัญหาที่เกี่ยวกับการพัฒนาการในแต่ละด้านมักมีความสัมพันธ์เกี่ยวโยงกัน และ ปัญหาแต่ละชนิดอาจจะเกี่ยวข้องกับพัฒนาการหลายๆ ด้านด้วยกัน ซึ่งก็อาจสรุปได้ว่า ปัญหา สุขภาพจิตที่เกิดขึ้นในวัยรุ่น มีสาเหตุจากปัญหาที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกาย อารมณ์ สติปัญญาและสังคม ซึ่งมีผลต่อปัญหาการปรับตัวของเด็กวัยรุ่น

การปรับตัวของวัยรุ่นเกิดจากการเปลี่ยนแปลงของร่างกาย ดังนั้นพ่อแม่ควรให้ คำแนะนำแก่วัยรุ่น เพื่อลดปัญหาด้านต่างๆ

รังสิมันต์ สุนทรไชยา (2536) ได้ศึกษาเรื่องผลของตัวแบบที่มีผลต่อพฤติกรรม การ มีระเบียบวินัยในชั้นเรียนของวัยรุ่น ผลของการศึกษาพบว่าวัยรุ่นที่ดูตัวแบบพฤติกรรมมี ระเบียบวินัยในชั้นเรียน โดยคู่วีดิทัศน์ สามารถมีพฤติกรรมการเรียนมีระเบียบวินัยในชั้นเรียน เพิ่มขึ้น โดยเฉพาะการดูตัวแบบสัญลักษณ์ที่ผ่านสื่อทางวีดิทัศน์ โทรทัศน์ ภาพยนตร์ เป็นสื่อที่แสดงพฤติกรรมให้เห็นทั้งภาพและคำพูด ช่วยดึงดูดความตั้งใจในการสังเกต และสื่อ ที่มีลักษณะตัวแบบใกล้เคียงกับนักเรียนในระดับอายุ เพศ จะนำไปสู่การเลียนแบบพฤติกรรม ได้อย่างมีประสิทธิภาพ การกระทำตามตัวแบบได้นั้นประกอบด้วยกระบวนการย่อยๆ ได้แก่

กระบวนการใส่ใจ กระบวนการเก็บจำ กระบวนการการกระทำ และกระบวนการจงใจ การเสนอตัวแบบซ้ำๆ หลายๆ ครั้ง การให้รางวัลจะมีผลต่อการแสดงพฤติกรรมของวัยรุ่นมากขึ้น

พฤติกรรมกรรมการบริโภคอาหาร ประเภท ฟาสต์ฟู้ด ขึ้นอยู่กับการกระตุ้นของสื่อทางธุรกิจมากกว่าปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรม

นงเยาว์ เยี่ยมเวช (2536) ได้ศึกษาคิดค้นแบบอิสระในเรื่องพฤติกรรมกรรมการบริโภคอาหารประเภทฟาสต์ฟู้ด ขึ้นอยู่กับสิ่งกระตุ้นทางด้านการตลาด ได้แก่ ด้านผลิตภัณฑ์ ราคา สถานที่ และการส่งเสริมการจำหน่ายมากกว่าปัจจัยภายในของนักศึกษา ได้แก่ ปัจจัยทางวัฒนธรรม สังคม ส่วนบุคคลและจิตวิทยา

มนต์ชัย นันทานนท์ (2526) ได้ศึกษาเรื่องอิทธิพลของโทรทัศน์ที่มีต่อเยาวชนในเขตอำเภอเมือง เชียงใหม่ พบว่า การชมโทรทัศน์ของวัยรุ่นนั้น วัยรุ่นชายหญิงจะเลียนแบบคำพูดจากรายการภาพยนตร์ นอกจากนี้ยังเลียนแบบมาจากการโฆษณา, การแสดง, ละครเลียนแบบท่าทาง การต่อสู้ การผลิตสิ่งของการใช้อาวุธ การแต่งกาย และการช่วยเหลือผู้อื่น

การชมโทรทัศน์ของวัยรุ่น จะเลียนแบบจากการโฆษณาการแสดงละครในสื่อโทรทัศน์

เบญจา รักพงษ์ (2542) ได้ศึกษาเรื่องการเรียนรู้พฤติกรรมทางสังคมวัยรุ่นในเขตเมือง พบว่า วัยรุ่นมีพฤติกรรมคบเพื่อนเป็น 4 ลักษณะ คือ การคบเพื่อนเพศเดียวกัน การคบเพื่อนต่างเพศ การคบเพื่อนแบบหมู่คณะ และการคบเพื่อนสนิท มีพฤติกรรมกรรมการบริโภคเป็น 2 ลักษณะคือ การบริโภคตามรสนิยมของแต่ละบุคคล และการบริโภคตามแฟชั่น ส่วนพฤติกรรมการนันทนาการของวัยรุ่นจะแสดงพฤติกรรมที่คล้าย ๆ กันหรือเหมือนกัน เช่น การชมภาพยนตร์ ชมโทรทัศน์ ฟังเพลง เป็นต้น

วัยรุ่นในสังคมเมืองเรียนรู้พฤติกรรมทางสังคมทั้งทางตรงและทางอ้อม การเรียนรู้ทางตรง ได้แก่ การอบรมสั่งสอน ซึ่งส่วนมากจะเป็นหน้าที่ของครอบครัว และโรงเรียน ซึ่งกระทำโดยกลไกของสถาบันซึ่งได้แก่ พ่อแม่ ครูบาอาจารย์ และครู ในขณะที่เดียวกันวัยรุ่นก็จะเรียนรู้พฤติกรรมทางสังคมทางอ้อมไปด้วย คือ การสังเกต และเลียนแบบพฤติกรรมเหล่านี้จากตัวแทนการขัดเกลาทางสังคมของสถาบันต่าง ๆ และจากสื่อมวลชน

กลไกการเรียนรู้ทางสังคมของวัยรุ่นได้แก่ ครอบครัว โรงเรียน กลุ่มเพื่อนและสื่อมวลชน มีบทบาทแตกต่างกัน กล่าวคือ ครอบครัวมีบทบาทในการขัดเกลาพฤติกรรมทางสังคมให้แก่วัยรุ่นในทุกเรื่อง แต่ปัจจุบันมีอิทธิพลต่อวัยรุ่นน้อย เนื่องจากผู้ถ่ายทอดคือ พ่อแม่ ไม่มีเวลาใกล้ชิดเด็กพอ ส่วนโรงเรียนก็เช่นกัน ครูในปัจจุบันนี้ไม่มีเวลาเอาใจใส่นักเรียน และไม่ปรับตัวเข้าหาเด็กก่อให้เกิดช่องว่าง ทำให้เด็กไม่ศรัทธาและไม่เลื่อมใสครู ทำให้การเรียนรู้ไม่มีประสิทธิภาพ กลุ่มเพื่อนเป็นตัวแทนการขัดเกลาที่มีอิทธิพลต่อวัยรุ่นมาก

ทั้งนี้เพราะว่าวัยรุ่นเป็นวัยที่ต้องการเพื่อน ต้องการยอมรับ เพื่อนซึ่งมีลักษณะที่คล้ายกันช่วยให้เข้าใจความรู้สึก จึงสามารถชักชวนให้คล้ายตามและมีพฤติกรรมที่คล้ายกัน และสถาบันสุดท้ายคือ สื่อมวลชน ซึ่งเป็นกลไกการเรียนรู้ทางอ้อมที่สำคัญมาก เพราะลักษณะของสื่อที่มีเทคโนโลยีสูง การถ่ายทอดที่ทันสมัย เนบเนียนผ่านเนื้อหาและต้นแบบที่เป็นบุคคลที่มีชื่อเสียง

แรงจูงใจและความต้องการ เป็นปัจจัยที่ผลักดันให้วัยรุ่นเกิดการเรียนรู้เพื่อตอบสนองความต้องการทางสังคมเป็นสำคัญ โดยต้องการได้รับการยอมรับ การชมเชยจากกลุ่มที่ตัวเองสังกัดความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลเป็นเงื่อนไขเกี่ยวกับโอกาสการเรียนรู้ของวัยรุ่น ถ้ามีความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นรอบข้างได้ดีก็ช่วยให้เกิดการเรียนรู้อย่างกว้างขวาง ในทางตรงกันข้าม ถ้าเข้ากับคนอื่นไม่ได้ก็จะปิดกั้นการเรียนรู้ของวัยรุ่นผู้นั้นด้วย ส่วนคุณลักษณะเฉพาะตัวของวัยรุ่นจะเป็นปัจจัยที่ทำให้วัยรุ่นเรียนรู้พฤติกรรมทางสังคมที่แตกต่างกัน วัยรุ่นที่มองการณ์ไกลจะกระตือรือร้นในการเรียนรู้ส่วนวัยรุ่นที่เฉื่อยชากับสิ่งรอบข้าง ก็จะมีพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ และปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม เป็นสิ่งแวดล้อมที่กระตุ้นหล่อหลอมให้วัยรุ่นเรียนรู้กฎเกณฑ์ค่านิยมที่ต่างกัน

การเรียนรู้พฤติกรรมทางสังคมของวัยรุ่นในเขตเมือง มีพฤติกรรมการคบเพื่อน 4 แบบคือ คบเพื่อนเพศเดียวกัน คบเพื่อนต่างเพศ คบเพื่อนแบบหมู่คณะ คบเพื่อนสนิท ส่วนการมีพฤติกรรมการบริโภคอาหาร เป็นไปได้ 2 ลักษณะคือ บริโภคตามรสนิยม และบริโภคตามแฟชั่น และการนันทนาการ วัยรุ่นจะแสดงพฤติกรรมคล้ายๆ กัน คือ ดูหนัง ฟังเพลง ส่วนกลไกการเรียนรู้ทางสังคม ได้แก่ ครอบครัว โรงเรียน กลุ่มเพื่อน และสื่อมวลชน

ดร. เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2539, หน้า 3) พบว่า คุณธรรมจริยธรรมของสังคมไทยกำลังเสื่อม สถาบันทางการศึกษาเป็นสาเหตุหนึ่งของวิกฤตการณ์ทางสังคม โดยโรงเรียนมีบทเรียนมากมายที่สั่งสอนให้นักเรียนมีคุณธรรม จริยธรรม แต่ขาดการปฏิบัติอย่างจริงจัง อีกทั้งไม่มีการส่งเสริมเรื่องการเป็นแบบอย่างที่ดี

คุณธรรมจริยธรรม ของสังคมเสื่อม ส่วนหนึ่งเกิดจากสถาบันการศึกษา โดยโรงเรียนขาดการปฏิบัติอย่างจริงจัง

กฤษณ์ ทองเลิศ (2539, หน้า 131) พบว่า สื่อมวลชนเป็นปัจจัยหนึ่งในการเรียนรู้ของวัยรุ่นในยุคปัจจุบันเด็กสามารถเรียนรู้สิ่งต่างๆ ที่สื่อมวลชนนำเสนอ และการเรียนรู้นี้จะขัดเกลาความเป็นตัวตนของเขานับตั้งแต่เขาเริ่มจำความได้ถึงวัยผู้ใหญ่ และผลจากการเรียนรู้นั้นจะปรากฏออกมาเป็นบุคลิกภาพของเขา สื่อมวลชนจึงเปรียบเสมือนห้องเรียนอันกว้างใหญ่ที่สามารถถ่ายทอดพฤติกรรมและความคิดแก่คนในสังคมได้ อย่างกว้างขวาง

สื่อมวลชน เป็นปัจจัยหนึ่ง ของการเรียนรู้ของวัยรุ่น และผลจากการเรียนรู้จะปรากฏออกมาเป็นบุคลิกของเขา

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยนี้ ผู้วิจัยใช้แนวคิดการเรียนรู้ การเรียนรู้ทางวัฒนธรรมและกลุ่มเพื่อนในการอธิบายช่องทางการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมและเงื่อนไข ปัจจัย ที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมการบริโภคของนักเรียนวัยรุ่นในเขตเมืองทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น ครอบครัว โรงเรียน กลุ่มเพื่อน สื่อสารมวลชน เป็นต้น